

РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ

БЮЛЕТЕНЬ ЗАРЕВА

ЗМІСТ:

З ПРАЦЬ КОМІСІЙ:

М. Антонович: Українська Національна Революція в нашій поезії	стор. 1
М. Мухин: А. Кримський і М. Драгоманов	" 5
Б. Виняр: Проблема української провідної верстви (за- кінчення)	" 10

ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПРАЦЬ КОМІСІЙ:

А. Жуковський: За ясність у основних справах	" 14
Р—т: Ще декілька фактів про В. Винниченка	" 16

З КНИЖОК І ЖУРНАЛІВ:

Ж. Ж. Шевал'є: Наслідки революції — А.Ж.	" 19
Молодь України — М.П.	" 23
Молода Україна — М.П.	" 24
Богослов — М.А.	" 26
Є. Маланюк: Влада — М.А.	" 26
Новий Квартальник — Л.В.	" 29
Звіт Крайового Керівництва Стипендійного Фонду ім. О. Ольжича	" 30

З ДІЯЛЬНОСТІ ЗАРЕВА

НАДІСЛАНЕ ДО РЕДАКЦІЇ	" 32
-----------------------------	------

МОНТРЕАЛ

Розбудова Держави

Виходить 4 рази на рік.

Видає Провід Зарева

Головний редактор: Д-р МАРКО АНТОНОВИЧ
Листування в справі Розбудови Держави скеровувати на адресу:
MARKO ANTONOVYCH, 3462 City Hall, Montreal, Que., Canada.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД РОЗБУДОВИ ДЕРЖАВИ ЗЛОЖИЛИ:

Д-р М. Данилюк	\$5.00	В. Дмитріюк	1.00
Инж. В. Нагірняк	5.00	М. Кавка	1.00
М. Попович	4.00	З. Квіт	1.00
Л. Вкнар	3.00	Инж. Т. Кобзур	1.00
Т. Врублівський	2.00	Б. Ковч	1.00
З. Єзерський	2.00	П. Лещишин	1.00
І. Лехновський	2.00	Ю. Любінецький	1.00
Д. Місько	2.00	С. Масляк	1.00
І. Попович	2.00	І. Полянський	1.00
М. Слободняк	2.00	Д-р Я. Сумків	1.00
З. Томків	2.00	Инж. Тарасюк	1.00
Инж. І. Турянський	2.00	Я. Чухрай	1.00
Д. Фурманець	2.00	О. Шевченко	1.00
В. Яців	2.00	Нечиткий підпис	1.00
М. Бак	1.00	Г. Пиріг50
М. Вігун	1.00		
		Разом	\$53.50

Ціна цього числа — 50 центів

Друком "Нового Шляху"

РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ

РІК IV.

ВЕСНА — ЛІТО, 1952.

Ч. 2 - 3 (6 - 7).

З ПРАЦЬ КОМІСІИ:

МАРКО АНТОНОВИЧ

Українська національна революція в нашій поезії

(Спроба нарису)

ВСТУП

У першому числі Розбудови Держави за минулий рік була поміщена стаття Л. Бинара про ідеологію Д. Донцова й сьогоднішній світогляд української молоді, що викликала цілий ряд голосів за і проти. Це може служити доказом, що вона зачепила актуальні, дразливі питання пов'язані з нашим сучасним світоглядом, а це в свою чергу спонукує нас посвятити цій справі трохи місця, насвітлюючи її з дещо іншого боку, а саме поетичної творчості, яка в 20-тих і 30-тих рр. нашого століття піднялась і щодо глибини змісту та духового напруження і щодо форми на незвичайно високий рівень.

ПЕРЕДРЕВОЛЮЦІОННА ДОБА

Українська поезія перед першою світовою війною уявляла собою за дуже незначними виїмками невеселий образ. Під постійним тиском московського чобота ниділо все наше культурне життя, бо ж "не било, не і бить не может" було девізом ката. Крім того завдяки М. П. Драгоманову з його послідовниками в наше життя просочуються думки, що розсаджують і отроюють знутри прорідлі лави борців за українську самобутність і спихають наші свідомі кола на рейки соціалізму й своєрідно інтерпретованої "демократії".

Це покоління, що в майбутньому мало стати "проводом" нації, блукало по бездоріжжях інтернаціоналізму (здебільшого в московській інтерпретації) й "демократичного" пошанування свого ката та було глухе й сліпе до потреб української нації. Цей настрій впливав і на наше письменство.

Визначні корифеї або співали про любов, як О. Олесь, або вдавалися в сфери естетичного сентименталізму як М. Вороний, або ж порпалися в гидких сексуальних збоченнях як В. Винниченко і тільки "самотній Чуприн-

ка ще зберіг у собі щось лицарське"), на жаль без глибокого змісту й концепції, що єдина могла б дати йому змогу ширше розгорнути творчі крила.

Саме цю добу мав на увазі П. Тичина, пишучи:

Один в любов, а другий в містику,
А третій — в гори, де орли...
І от якомусь гімназисту
Українську "музу" віддали...

А справжня муза неомузена
Десь там, на фронті, в ніч глуху
Лежить заплывана, залузана
На українському шляху...

Чи вже втомилась наша нація,
Чи недалеко до кінця,
Що в нас чудова профанація
І майже жодного співця,

І майже жодної поезії,
Яка б нас вдарила, нема,
Лише предтечі анестезії
І лиш розгубленість сама.

Тут згадано всі ті недоліки, що впадали в очі меткому свого часу Тичині. На іншому місці в нього ця критика виходить ще більш нищівно.

Ходить по квітах, по росі
Очима чесними,
Христовоскресними
Поеми тчуть.
А сонця, сонця в їх красі —
Не чуть.

Читач: Сучасні українські поети: Чернівці 1936, стор. 5. В примітці на цій самій сторінці автор слушно зауважує: "Треба дивуватися, до якої міри українська передвоєнна поезія була цілкомито позбавлена передчуття насталою грізних для нації й цілого світу подій і катастроф. Одні (більшість) невтішно плакали, але чому саме плакали, ніхто з них до ладу не знав, другі, як Чупринка, навпаки, удавали з себе незвичайно бацьорих... Треті — символісти — взагалі усунулися — впрод до високих келій самотньо-таємничих..."

НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ

Із незвичайною силою збулося пророцтво нашого Кобзаря:

“... Україну злії люди
Присплять лукаві і в огні
Її окраденую збудять...”

вдаряючи по наших прочитаних у Марксовій доктрині “демократів”, що за “старшого брата” готові були піти в вогонь і воду, а кожний виступ проти Москви п’ятували, як “ніж у спину революції...”

За таких умов і не могли зроджуватися твори гідні великих днів. З усіх інтерпретацій Тичининою:

Одчиняйте двері —	Одчинились двері —
Наречена йде!	Горобина ніч!
Одчиняйте двері —	Одчинились двері —
Голуба блакить!	Всі шляхи в крові!
Очі, серце і хорали	Незриданими сльозами
Стали,	Тьмами
Ждуть...	Дош...

Найбільш правильно лишається інтерпретація Николишина, що ті “провідники нації”, що мали зустрічати волю рідного краю, затуманені інтернаціональними злудами побачили — горобину ніч....

Почалася драма, яка українську націю коштувала море крові... Лиш рідко зроджувалися в цей трагічний час перлини поезії як напр. О. Олеся: Яка краса відродження країни..., С. Черкасенка: Україно, мати, кат сконав..., поряд з іншими забутими нині поезіями з рр. 1917-1919 пера Рильського, Слісаренка, Ярошенка й ін.

Однак всі вони далеко лишаються поза Павлом Тичиною тодішнього часу, що переростав усіх сучасників у відчутті й переданні своїх думок на папір. Це справді таке виїмкове явище, що про нього слушно пише В. Юринець: “Це говорить не Тичина, а весь складний, трагічний, багатобарвний, протирічливий, повний мук, катастроф, поразок, перемог, дивний процес, що зветься революційним визволенням українського народу”²⁾.

Саме тому Тичинину поезію тих часів слушно характеризували назвою першої Олесевої збірки (зрештою й впливи Олесея на Тичину незаперечні!) — З ЖУРБОУ РАДІСТЬ ОБНЯЛАСЬ!

З небувалою експресією Тичина вітає подих волі:

Над Києвом золотий гомін
І голуби, і сонце!...
Нарід велетень говорить його устами:
...Гори каміння, що на груди мої навалили
Я так легенько скинув
Мов пух....

І враз прокидається історія:

....Предки.
Предки встали з могил,
Пішли по місту,
Предки жертви сонцю приносять —
І того золотий гомін.

Сам Андрій Первозванний встає благословити волю народу в місті, якому він колись прорік славу:

....з хрестом
— Опромінений
Ласкою Божою в серце зрапений
Виходить Андрій Первозванний....

П’яний від подиху волі П. Тичина передає свій настрій нашій метрополії:

... Він був мов жрець, сп’янілий від
Наш Київ, — [молитви —
Який моливсь за всю Україну —
Прекрасний Київ....

І ціла Україна почула його молитву:

...Зоряного ранку припади вухом до землі —
... ідуть.
То десь із сел і хуторців ідуть до Києва —
Шляхами, стежками, обніжками.
Б’ються їх серця у такт
— ідуть! ідуть! —
Дзвенять немов сонця у такт
— ідуть! ідуть! —....

Але не лише радісні дні судилися молодій державі. П’яні банди Муравйова проходять через трупи крутянських героїв. Під цим вражінням постає його Скорбна Мати та вірш на похорон 30-ти Крутянців, що відбувся в Києві в березні 1918 р.

На Аскольдовій могилі поховали їх
Тридцять мучнів-українців славних, дорогих.
На Аскольдовій могилі України цвіт,
По кривавій по дорозі нам іти у світ.
На кого посміла знятись зрадника рука?
Квітне сонце, грає вітер і Дніпро ріка.
На кого посміла знятись? Боже, покарай!
Понад все вони любили свій коханий край!
Вмерли в Божім заповіті з славою святих
На Аскольдовій могилі поховали їх!...

Так само Крутам присвячений вірш дещо більш знаний, тому його на цьому місці не цитуємо повністю:

Кладусь я спати... з твердим переконанням
[у фіналі....,
...не сумуйте! Смерти той не знає,
хто за Україну помирає....

Натомісць зачитуємо вірш Тичини, що являється гострим оскарженням нашої тодішньої провідної верстви “демократичної” й інтернаціоналістичної з її науками, що присипляла чуйність народу. Тепер ті самі круги стараються твердити, що, мовляв, “маси були невідготовані”!

²⁾ Володимир Юринець: Павло Тичина, Спроба критичної аналізи, Книгоспілка, Харків 1928, стор. 115.

Ось зміст віршу: вночі матері сниться, що приходять син. Відчуваючи серцем національну правду, вона хоче благословити його на ворога, але син скалічений "науками" "провідників" про братерство й інтернаціоналізм та інші модерні доктрини хоче шукати саме зілля, щоб зашіптувати той здоровий голос збудженого національного інстинкту:

Праворуч — сонце.
Ліворуч — місяць.
А так — зоря.
"Благословляю, синку, на ворога".
А він: "Матусю моя!
Немає, каже, ворога
Та й не було.
Тільки й єсть у нас ворог —
Наше серце.
Благословіть, мамо, шукати зілля,
Шукати зілля на людське божевілля."
Звела я руку до хреста —
Аж коло мене нікого нема;
Тихо, лиш ворон: кря! кря!
Праворуч — сонце.
Ліворуч — місяць.
А так — зоря.

Не диво, що символ нещастя, ворон, кряче, віщуючи загибель тим, що забули обов'язок супроти батьківщини для московської "демократії" й московського марксизму. Жертвою тих шукачів зілля став і сам П. Тичина, що один із перших зрадив розп'яту москалем національну революцію. Цілу цю драму Тичина незрівняно віддав Є. Маланюк:

На межі двох епох, староруського золота повен
Зазгучав сонценосно твій соняшно-ярий оркестр, —
І під сурму архангела рушив воскреснувший човен
Й над мощами народу хитнувся кам'яний його

{хрест...}

Вили бурі історії. Рвали й жбурляли

{відвічно.

О, ти знав, що тоді не сонети

{й октави, о, ні!

Шорстко-ярим залізом ти пік

{одоробло північне

Й клекотіла душа твоя в гнівнім,

{в смертельнім огні.

Раптом...брязнуло враз! і ридально навик розірва-

{лосьь...

І бездонним проваллям дихнула порожня луна.

Від кларнета твого — пофарбована дудка зосталась

В окрівалений Жовтень — ясна обернулаась Весна...

Смерть — духова смерть, що страшніша за фізичну, перекреслила майже всю дальшу творчість жовтневого Тичини, а поза ним хоч ми й маємо деякі блискучі образки української національної революції, але вони не дорівнюють у загальному силі його весняної музи.

Перу Максима Рильського належать такі яскраві рядки в збірці ПІД ОСІННИМИ ЗО-РЯМИ:

Відбира в поросяти дитина
Малай.

Жовта хата. Хазяйка Марина,
А хазяїн — одчай.

Хтось під вікнами ходить, проходить,
Кричить.

Діти родяться. Жито не родить...

І колиска скрипить.

Відбирає людина в людини

Життя.

Так і треба. Так треба, країно,

Україно моя!

Які старі символи: мати — Україна, а син — воїн за її визволення і які свіжі рядки виходять у М. Рильського в збірці КРИЗЬ БУ-РЮ Й СНІГ:

Закопано. А зпід землі чоло

І пасмо кучерявого волосся

Видніється. Співуче сонце йшло

І коники брєніли стоголосі.

Він спить, матусю. Розсідлай коня

Напій його студеною водою.

Ти бачиш: чорну браму відчиня

Твій син, твій син кривавою рукою.

Ти пам'ятаєш: він такий простий,

А на ногах його брудні обмотки.

Ти плачеш, ти хитаєшся? Постій!

Уже твій день, уже твій день короткий —

А їх багато є, твоїх синів,

Обвіяних снігами та вітрами,

Не плач, матусю! Він же не умів

Продатися! Не плач, моя ти мамо!

Ні, вони не вміли продатися й лишилися вірними українській національній ідеї — найширші верстви нашого народу й ті, що вийшли з нього — українське вояцтво. Голі, босі, голодні, в безнадійних умовах вони несли правду визволеної нації, сильнішу від смерти, яка чигала на них з рук чужинців "на нашій не своїй землі". Це треба ствердити з усією рішучістю супроти тих "переоцінок", що їх дотепер раз-у-раз доводиться чути, мовляв, широкі верстви в Україні були чи то проти національної революції чи то байдужі до неї. Якщо нації маси були (і є!) проти чогось, то в першу чергу проти Москви, білої чи червоної. На це можна було б навести багато прикладів.

Але пригляньмося поетичній творчості по той бік фронту:

*) Окремо треба було б говорити про багату й різнобарвну поезію вояків нашої армії та про народню творчість тих часів, що майже всеціло віддає національній змагання (не дивлячись на пізніші фальшування). Сюди очевидно не зачисляємо частушки, що не є суто українським явищем. Для прикладу — народня пісня Ой, Марусю, Марусю..., де повстанець винищується хто залишив шапку, шаблю тощо... Маруся викручується: гетьманці забули шапку, денікінці шаблю, махнівці коня... В той час комунар вискакує з ліжка й доладаючи коня, тікає...

Ой, негарно, Марусю,
Правди не сказала,
Комунара ховала!

Й Марусина голова —
Полетіла мов трава,
Од повстанського ножа!

У ВОРОЖОМУ ТАБОРІ

Перемога большевицької Москви на Україні мала своїх ентузіастів, але їх було далеко менше, ніж це виглядає на перший погляд. Добровільних комуністів, що вибивалися б своїми якостями понад пересічний рівень поміж українцями було небагато. Було декілька, що страха ради залишалися наскрізь фальшивими мелодіями мажору й декілька пересічних поетів, що віддалися тілом й душею фата-моргані большевицько-московської злуди.

У нас, на жаль, нема під руками точних даних, що дозволяли б з ясністю приділяти людей до категорії большевиків по переконанні. Мімікрія була вже тоді необхідним засобом, фальшувалися дані походження і політичного переконання, щоб уникнути розстрілу або досягнути середників для прожиття. Крім того й межа між лівими соціалістами й комуністами не завжди була чіткою (і ті й другі були марксистами!). Відомо напр., що Сосюра був у Армії УНР, що Косинка, не дивлячись на своє пролетарське походження, належав до яскраво національного табору, що Слісаренко був націоналістом і т. д.

І так коли відібрати всіх сумнівних, що може навіть і твердили про себе, що вони завжди були комуністами, то з-поміж сяк-так видатних імен залишається по большевицько-

*) На цьому місці треба було б згадати й безсумнівно величню постать М. Хвильового (1893—1933). Дані, що їх він сам про себе подає і що їх підтверджують його твори, вказують на ідейність М. Хвильового як комуніста-большевика на початку й на його шлях розвитку, повний шукань і терпінь, аж до українського націоналізму. Тепер дехто на еміграції старається його представити прихильником національного табору на початках, що перебіг до большевиків в часі катастрофи. Джерела цих відомостей непевні. Його ранні твори роблять таке саме безпосереднє й щире враження, як і ціла його пізніша творчість. В разі, як би його ренегатство стало доведеним фактом, його творчість втратила б дуже на ціні, а сама постать набрала б неповажних рис — а це неправдоподібно. Хвильовий не Сосюра! Хвильового поетична творчість тримається в межах правдивого комунізму, але й походить з ранньої доби його діяльності.

... Але серце моє не заляло,
Не замовкло, бо я комуніст...
... І ховаю в курначчя генія
Це — не Будда, не Магомет, не Конфуцій
І не приймете ви його без преній,
Бо він із черева революції...
... Та не зріжу собі я голову —
Залізник я і чути мій гук,
Краще вмить опинюся голій
На снігу!...

Або

О, рудні, ваше свято
Вітайте жebraка;
Приніс вам слово-злато
Яскравого франка...
Родився я у клуні,
В степах мантачив сміх,
Виховувався в буйних
Просторах золотих.
Але колінь заводи
Покликали міцніш,
І я в лани, городи
Встромив забуття ніж.

Поручкався з телицею,
Коню, волам вклонивсь
І до заліза й кріці
Хлопчиськом покотивсь.
І дні пішли за днями,
Себе я гартував,
Відкрились інші брами,
Інакше заспівав.
Тепер іду новітній
І лине буйний спів —
Я вам, заводи рідні,
Несу вінок огнів.

му боці з доби перед їх перемогою В. Чумак, В. Еллан Блакитний, і, здається, Є. Григорука та Дм. Фальківський¹⁾). Це, коли взяти буйний розцвіт нашої літератури тодішніх часів — дуже мало, навіть, як би ми забули зачитували те або інше прізвище.

В. Чумак (1900 - 1919), закатований білогвардійцями на 19 році життя, залишив цілий ряд дуже свіжих і стихійно українських віршів, що в них дуже мало комуністичного. Поруч із дігочо-безпосередніми споминами про матір (Сьогодні ходив на могилу матусі..., або: Назбираю в гаю запашного зілля...), основним його мотивом лишається молодість, весна (впливи Олесея?):

... Це сріблом налиті дзвони Великодні,
Ластівка, що сонце з вирію несе...
Час би й до могили розуми холодні —
Молоді ж дорогу, молоді усе!

або

Нумо, далі, руку! Хай загине цивіль!

(у вірші: Принесла з собою хвилювання піль...). Часом він сумує над долею народу:

Де ж ганчіркою забите в нас віконце...
Голі й босі. Босі й голі.

Поруч із цим романтизмом, характерним і для Хвильового й для всіх інших большевицьких письменників першої доби, у В. Чумака якось нещиро звучать нечисленні вірші-агітки:

Рисемо, рисемо, рисемо
Землю неначе кроти,
З кутів плазуємо зміями,
Сіємо, сіємо, сіємо
Буйні, червоні цвіти...

Загально в Чумака ще нема протиріччя між соціальними й національними моментами. Вони йдуть впарі:

На зелені килими
Папірцями білими
Полетіли вершники з низом розмовлять:
Гей, не спи, робітнику
На панському смітнику —
Вороги не сплять!
Гордою, сміливою
Бурею бурхливою
Встань народе зраджений, як один устами

З гімном — перемогами

Новими дорогами

Підемо на брань

(ЧЕРВОНІЙ ЗАСПІВ II). — (Підкреслення М.А.).

Тому й не диво, що від 30-тих рр. твори Чумака, не дивлячись на його мученицьку смерть за ідеї комунізму, заборонені, в той час коли саентиментально-романтичні твори Светлова (Гранда...) й ін. подібного жанру друкуються десятитисячними накладами лиш тому, що є московські.

Ця сама доля спіткала й Є. Григорука (1898 - 1922), що вмер рано, як і Василь Еллан Блакитний (1892 - 1925), обидва, здається,

на сухоти. Спільно з Дм. Фальківським, що пережив їх все ж на кілька років, вони належать до спільної категорії боввиків, що розчарувались у революції з її “здобутками”, а головне “наслідками”.

Є. Григорук від захопленого перемогою почуття:

Мов свято сталося на вулицях
Великий, спільний концерт

приходить до буденного:

“Сьогодні мітинг в автороті,
А завтра — лекція в “Іно”...
А од нудьги посохло в роті
І — жить-не-жить — усе одно!
(Не автобіографічне V.).

Еллан Блакитний від твердих і захоплених революцією рядків ось як:

Він знову наш червоний Київ
З кривавим ворогом у грі...

або:

П'ять промінців — п'ять мечів,
В кожен край світу вістря,

приходить до песимістичного ствердження у вірші: На 5-тий рік (Михайличенкові і Чумакові):

Уже розвідка наукова
Лянцетом в'їлася в слова...
Щоб тайну творчости зробити
Простою школою для мас.
(Підкреслення М. А.).

Цього песимізму не рятують навіть рядки:

Земля рясніє Чумаками,
Михайличенками росте...

бо ціла банальна буденщина почала з послідовністю безглуздного історичного матеріалізму перетворювати живих людей на автоматів.

Та найрізкіший цей шлях у Дм. Фальківського. Від розстрілів у підвалах Чека борців

за волю України, про що він захоплено писав на сторінках Червоного Шляху, він переходить до мінорних тонів (впливи Єсеніна?) і до гострих душевних конфліктів, що кінчаються повним заломанням його, як большевика - “переможця”.

Я забув як мажором співати...
Граї же, арфо, мінорний мотив!
Бо життя моє — сук кострубатий,
Бо я серце — в сльозах утопив...
Я не знаю: чого не шукати?
І чи варто іти до мети?...

Цього песимізму колись бундючний чекіст не всилі перебороти до кінця, коли він спільно з членом УВО-ОУН Тарасом Крушельницьким та письменниками Г. Косинкою, О. Влизьком та іншими (в грудні місяці 1934 р.) сам гине від кулі чекістів.

В загальному шлях Дм. Фальківського характеристичний для всіх, що щиро захоплювалися на початку не національною, а соціальною революцією і гнані та биті життям відрікались злуди та з переможців ставали переможеними, переходячи в фізично слабкий, але морально куди сильніший табор національний. (Далі буде).

Післяслово: 1) Більшість уривків з поезій довелося цитувати з пам'яті, тому автор вибачається за можливі неточності (зокрема в інтерпункції).

2) Слова “демократія”, “демократи” тощо автор бере в лапки тому, бо українська “демократія” в 20 стол. є явищем негативним і невідповідаючим терміну демократія. В той час, коли демократи інших націй як Вашингтон, Масарик і ін. виборили волю для своїх націй, наші демократи нищили “буржуазні пережитки” нації й держави та кинули обеззброєний нарід на неласку ворогів в найкращому разі жebraючи на міжнародньому форумі “помочи”. Нечисленні виїмки лиш підтверджують правила!

М. МУХИН

А. Кримський і М. Драгоманов

(Історія одного навернення)

1. Кримський проти драгоманівського абрусітства

Професор, від року 1918 київський академик, Агатагел Кримський, знавець східних мов та літератур, перекладач перських поетів, зокрема Гафіза, редактор словника Уманця та Спілки (1895-97), головний редактор Українського Словника Української Академії Наук (1924-1927 рр.) і т. д. — дуже добре відомий як учений мовознавець.¹⁾

¹⁾ Помер на посту незмінного секретаря Української Академії Наук в Києві 1944 р.

Але мало відомі його недовготривалі спроби публіцистичних виступів у рр. 1890-1893 на сторінках тогочасної української преси у Львові.

Для пізнання тієї доби ці виступи Кримського досить важливі. Зібрані у виданні УАН п. н. А. Кримський: розвідки, статті та замітки, Київ, 1928, на ст. 310-367 під загальним титулом “М. П. Драгоманов”, вони освітлюють цікаву переломову хвилю в українським духовім життю кінця XIX ст. коли серед тогочасної молоді почала нарешті буяти мода на “модерно-москвофільські” ідейки Драгоманова.

Сам Кримський спочатку хоробро й влучно виступав проти Драгоманова, боронячи український національний ґрунт, але потім досить швидко сам обернувся на драгоманівця, спантелічений своїм же співчуттям та жалем до нібито покривдженого цією полемікою Драгоманова. Про це сам Кримський розповідає у спогадах, які він переплітає з передруком своїх давніх статтів.

Наводимо найістотніше з цих творів Кримського: "Як скінчив я колегію Павла Галґана в Києві, то поїхав по університетську освіту до Москви (1889 р.). Там я з першого ж місяця, опинившись на вольній волі, без догляду батьківського, чи то колегіатського-інтернатського, одразу жадібно кинувся знайомитися з письменством з закордонної України.... Заборонену галицьку літературу я одержував поштою в запечатаних конвертах, чи то була націоналістична "Правда" чи радикальний франків "Говаринш" чи (з 1890 р.) радикальний "Народ" чи щоденна народівська газета "Діло", яку на мос прохання прислали мені друковану на цигарковому папері, чи щоінше. Разом з тим од свого приятеля Василя Туганського з Києва женецьку "Громаду" та Драгоманова політичну програму "Вільна Спілка".

Не стидаюся признатися, що я далеко не одразу зміг зорієнтуватися в усій тій закордонній літературі і опинився в певному хаосі вражіннь. Ідеями своїми, очевидячки, були найбільшчі для мене органи радикалів та писання і самого Драгоманова (улюблені у Драгоманова Прудон і Бакунін тоді ж таки зробились і моїми улюбленими авторами); але я, в чужій для мене Москві, так болізно відчував свою розлуку з Україною, що одна з точок галицько-радикальної програми, а саме космополітизм, викликала в мене деяку нехіль. Навпаки, органи народівців "Правда" та "Діло" хоч своїми консервативними, або навіть ретроградними зашкарубленими тенденціями вражали мене дуже прикро, так за те був мені симпатичний у них той патріотичний націоналістичний дух, яким вони раз-у-раз пишались.

Проти Драгоманова народівці, надто ж прихильники "Правди", писали дуже різко, вони обвинувачували його в обрусительстві, закидали йому егоїзм та бажання висунути вперед свою особу коштом руйнування всякої іншої, без нього налагодженої, національної праці. Закидали йому ще й інші провини, які звичайно не можуть робити нічию особу надто привабною.... А коли Драгоманов у десятім числі "Народа" (15 мая 1890 р.) надрукував одкритий лист проти "Правди" (стаття "Правди" 1890 р., квітень, стор. 44-48, звалася "Жертви російської культури" і оповідала за англійською пресою про городний бунт в Устькарський тюрмі і про страшне нелюдське катування політичних злочинців, що через нього вони або померли під різками (Сигида), або самі собі смерть заподіяли (Ковалевська, Смирницька, Калюжна, Бобохів, Іван Калюж-

ний та ін.) під заголовком "На увагу українцям у Росії", я 17 мая того самого 1890 р. послав до "Правди" свій дуже на швидку складений допис, де звертався до Драгоманова і, полемічно обороняючи "Правду", силувався довести йому, що той шлях політичної боротьби проти царського правительства, вкупі з поступовими росіянами, який він рекомендує українцям, для українців фактично є річ неможлива через національну нетерпимість навіть найпоступовіших росіян".

Наводимо деякі уривки з цього листа Кримського до Драгоманова: — "Буцимто й справді сибірські тюремники — представителі культури та ще й гуманізму, або хоч би взагалі громади в Росії — кажете Ви. Постійте-но! Чого се Ви, пане, генерал-губернатора Корфа залічуєте до тюремників? Здається ж, що на такій важливій посаді, як генерал-губернатора, мусить сидіти людина справді освічена, один з представників російської інтелігенції? А коли він дозволяє собі такі звірські вчинки, то це тільки новий доказ слабости російської культури.... Gratter le Russe, et vous verrez le Tartare — оця приповідка і тепер має вагу.... звичай російської держави і "одної з великих європейських націй" (у Драгоманова — Народ 1890, стор. 153 — про антиросійські налади "Правди" сказано було з докором, що вона "іменем України і її" національної інтелігенції кидає болото на одну з великих європейських націй") дуже ще грубі і жорстокі, це Ви, хоч би яким русофілом не були, повинні визнати. Не знаю тільки, чому Ви неодмінно хочете довести, ніби великоруси поступовіші від малорусів.... Так само зовсім недобре Ви робите, кидаючи грязюкою на Костомарова (у Драгоманова. — стор. 153, а — "Костомаров печатає навіть в "Вестнике Европы" статті, в котрих брався викорінити шунду і другі ересі на Україні і підпирати православіє, коли святий Синод пустить його переклад евангелій на українську мову". Такі намагання Драгоманов назвав "спробою приластитись до реакційного урядового потоку") бо й оті його нещасливі проби впливали з бажання добра українському простому людові (див. "Зоря" 1890, ч.: 9, стор. 141). Через те не випадало б казати таким тоном, що ось-то: Костомаров хотів "приластитись до реакційного урядового потоку". Та бо і узагалі Ви на щось поставили собі за обов'язок — українців гудити та лаяти, а великорусів, які нічим не кращі од нас, хвалити та вихвалювати.

Ви ласте "Правду", що вона "сіє національні ненависті". Але Ви забуваєте, що передовсім вона, підкреслюючи олівцем різні "добродітелі" нашого уряду, далі — вказуючи на всяку погань, яка діється в Росії, тим самим розбурхує в грудях російських українців невдоволення проти існуючих деспотичних порядків, невже ж при мовчазності російської преси, якій заткано рот, — це, на Ваш погляд, не становить заслуги "Правди" для України?

Ви говорите, що й москалі проти нас — українців — нічого не мають, і покликаєтесь на Пипіна та Златовратського. Чи ж багато Ви одиукали таких Пипіних та Златовратських? Та як-же й цей Пипін тепер станув іншим боком супроти української народності в “Вестнику Европы”?!! Прим. Редакції “Правди”). (Це натяк на статтю Пипіна проти Омеляна Огоновського під заг. “Особая история русской литературы” Кримський).

...Навпаки, більшість поступових великорусів готова признати право національності полякам (“меншому братові”), усяким інородцям російським, тільки не нам, бо ми “руссікі”. Мені аж смішно про це писати, наче б Ви самі цього не знали дуже добре (я мав на думці відому Драгоманова працю “Историческая Польша” і великорусская демократія”, Женева 1882). Великоруських виступів проти нашої мови: національної відрубності — стільки, що усякий, скільки небудь знайомий з долею української літератури, не може того не зазначити собі. При нагоді я наведу Вам один недавній факт не літературний: відомий професор московського університету Ключевський... на одному науковім засіданні, в антракті між двома відчитами, почув од когось питання, як зветься чийсь пес (так прийшлося до мови). — “Як?... Т... Т... Тарас? Ні, то Шевченко Тарас. А! згадав: Трезор”. Це дурничка, але характеристична. Про літературні антиукраїнські виступи мені нема чого багато розводитися. Знов, і сам я живу в Москві. Немало чую, які прихильні до нас москалі. Ну, тепер, як Ви нам накажете ставитися до цієї (ще стародавньої “московитської”) нетолерантності, що проти неї чимало вів полеміку Костомаров? Як Ви нас примусите любити тих, хто і в своїм лібералізмі нас за націю не вважає? Куди ж тут спільна праця. Кого б'ють, той кричить. А нас лупить російський уряд, готова лупити, якби примліла, і російська уся порода” — (Цей термін “порода” — в розумінні *natio-nazione* — я засвоїв од самого ж таки Драгоманова, з його женецької “Громади”, ніякого іронічного відтінку в цім терміні не було, це попросту був туризм, замість “нація” Кр.) Через те голос “Правди” проти наших гнобителів це муки і болю голос, що знаходить собі жвавий відгук у наших серці. Коли ж значна (не помилюсь я, сказавши й “більша”) частина українофілів а з ними і “Правди” з цього болю лає всенюку московську націю і вважає її за нелюдську, то ті читачі “Правди”, котрі і не поділяють цієї думки за “кацапів” всетаки не можуть стратити щирого прихилля та пошанівку до цього часопису. Бо й справді чи культурний чи некультурний народ москалі, чи невдоволений він з теперішнього правління, — нам він однаково ворожий для нас — однаково неприхильний.

Ви пишете, що “Правда” — орган невеличкого гурту українців? Справді? А для чого ж напр. Чудак (чи не читали Ви часом стат-

тю його?) нападав торік у “Зорі”, стор. 192, на Україну — де тепер виробляється вузький націоналізм, котрий” і т. д. (1890 року ще формально не розкритий був псевдонім Драгоманова “Чудак”, тому я мав певне — формальне — право підпустити цю свою дешевеньку іронію проти Драгоманова вдаючи, ніби не знаю що “Чудак” — то він сам). Цей чудак — так, як Ви, він гудить усе українське — лаяв увесь “новий напрямок українофілів”, а не маленького гурту. Або знов чому в “Правді” пишуть найкращі сили? Певне, коли б вони їй не шанували, то б і писаннів своїх не прислалали. Далі, Ви кепкуєте з “прекрасних маск” (насмішка ще не є доказ, а Ви не тільки в цій статті вкиваєте глуму замість доказу). Наперед усього, котрі “маски” пишуть белетристичні твори, ті маски дуже прозорі і, насправду всім і кожному звісні: хіба ж не кожен знає, хто такий Нечуй, Карпенко-Карий, Сивенький, О. Я. К-ий, Перебендя, Мирний і інші... Але хто пише про справи політичні, патріотичні і т. п. тому підписатися небезпечно, бо наш любий уряд зробить йому неможливою всяку діяльність, працю для свого народу, ба й часом — саме існування. Отже дати підпис — вийде благородне Дон Кіхотство, та без практичних наслідків. Нарешті, згадайте, чи не написали Ви самі часом на себе маску? А воно правда, з Болгарії докоряти українцям невідважністю не дуже трудно. На кінці я завважу, що Ваша стаття проти “Правди” дихає якимсь особистим характером, мов Ви маєте якісь особисті порахунки з “Правдою”. Бо чи ж таким отруєним тоном писали Ви за ту саму справу, напр. в “Товариші” проти п. Стодольського та й проти п. Огоновського? Навіть коли “Правда” про сектантів згадала так, що й Вам воно припало до вподоби, то й тут од Вас готовий їй докір чому так пізно надумалася, та як сміє умилятися перед народною приказкою, тим часом як, на Вашу думку, сентиментальність зайва річ? І ще так само не любо вражає дорікання п. Павлика: Як це сміє “Правда” в чому небудь писати згідно з “Народом”? Слухайте-но добродію! Ви-б іще повинні похвалити заблудшу душу, яка (хто знає, може й підо впливом Ваших рад?) направила на путь істинну, — а Ви ач як!

Ось і все, що я хотів Вам сказати. Тепер Вас питаю: яким способом можна й треба українцям для здобуття прав і вольности (м. і. певне, і прав національності) сполучитися з неприхильними до них москалями, та й не потопитися при тім “в общерусском море”? Або яким способом перетворити російську нетолерантність в толерантність? Коли Ви можете дати на це пораду (та. Бога ради, не загальними фразами, а точно), тоді, будьте певні, ніхто Вам крім щирої подяки нічого не скаже”.

II. Пригноблюючі Київські вражіння

Далі вже у спогадах Кримського, м. і., читаємо:

“Листа цього, як видно з дати, я послав з Москви до Львова 17. травня 1890 р., але “Правда” саме тоді перестала на скільки місяців виходити, і він не був надрукований одразу, тобто в маю. Тижнів зо два після того я поїхав на Україну тай перебув пару днів у Києві, де хотів точніше собі вяснити політичні відносини між галицько-українськими органами, особливо ж критиканську ролю Драгоманова. Бачився в Києві з прихильниками “Народа” та Драгоманова, і з їхніми запеклими ворогами, прихильниками “Правди” й Концьського.

З-поміж драгоманівців виніс я дуже гарне вражіння тільки од Миколи Ковалевського та його дочки Галі... я супроти них відчув таку саму симпатію як супроти галичан — Павлика, Франка, Охримовича та інших співробітників “Народа”. Ковалевський і його дочка були прихильники Драгоманова гарячі та разом уміли вони скласти об’єктивну ціну і всім іншим українцям, хто так чи інакше працював для загально-української справи. Через те од стрічі з ними віяв на мене дуже примиренний настрій, хоч мене і нелюбо вражало в них те, що ані батько, ані дочка не вміли балакати по українськи.

Навпаки, Кость Арабажин (псевдонім Non ego), що я в його обідав та й ще після обіду вів довгу розмову — цей орудував українською мовою зовсім вільно, і з цього формального боку я не мав би права закинути йому русотяпства³⁾ (навпаки, Арабажин говорив з великою дозою чисто галицьких, або й польських слів); але вся Арабажинова мова аж кипіла зненавистю і команшїла дрібними вибриками проти “Правди”, проти Концьського, проти В. Б. Антоновича, Самійленка, з галичан — Олександра Барвінського та інших прихильників “Великого Князівства Київського з князем Сапігою на чолі”. Найбільше не перетравлював Арабажин Концьського. Зневажливо трактував його він і як негідну особистість, і як нечесного й нерозумного політика, і як нездару — белетриста; Концьського збірник віршів “Порвані струни” Арабажин глумливо називав

“Порвані штани”, Концьського поезію “На скелі високій сижу одинокий” він процитував: “На скелі високій сижу одноокий” (як відомо Концький на засланні будучи, втертяв одно око). Але ще гірш ніж Арабажин, вразив мене мій шкільний товариш П. Тучапський; Концький в його очах був слизька гадина, що до неї й рукою доторкнутися огидно, “Правда” гірша од... “Московських Ведомостей”; він, Тучапський, щоб слідкувати за галицькими справами, охитніш читає москвофільську “Червону Русь” (ретроградну і писану язичієм), бо вона менше тягне читача на блювоту, ніж “Правда” і писання “правдян”.

Як відомо, потім Павло Тучапський на дуже довгий час зовсім одкинувся од українства, перейшов у табір російської соціал-демократії (псевдонім Лукашевич) і лиш під старість, за часів нашої революції, знов привернувся до українства і заходився пригадувати собі українську мову настільки, щоб писати нею.

Не з кращим настроєм на серці говорив я і з прихильниками “Правди”. Про особу Драгоманова я почув страшні слова (та не од Концьського, оскільки згадаю, чи не од Торського, людини теж старшого віку): “Ще можна б вибачити Драгоманову, коли б дійсно знати, що він, знудившись в еміграції за батьківщиною, ладен здалека ідеалізувати наше російське життя; та біда в тім, що нема в нас непохитної певности, чи щиро Драгоманов про це все пише. Адже російська закордонна еміграція навіть печатно була заявила, як про річ доведену, що не од кого, як од тайної російської поліції, одержує Драгоманов на свої видання гроші — бо й на те є якісь ніби докази, або принаймні підозріння”.

Не диво, що в голові моїй нічого не проявилось після таких тяжко прикрих балачок з Киянами.

III. Не вмер Данило — болячка задала

До цього понурого малюнку тогочасних відносин та настроїв у спогадах Кримського слід додати одно пояснення. Кияне даремно були пригноблені чутками про грошеву залежність Драгоманова від таємної московської поліції. Справа ця була значно передавлена вже тоді, бо лише женецьке конституційне “Вольное Слово” початків 80-тих рр., яке редагував Драгоманов, справді діставало гроші від, що-правда, не таємної царської поліції, а від приватного товариства добровільної охорони чи земського союзу — конспіративного гуртка кількох впливових свого часу осіб з верхів петербурзької бюрократії (мін. вн. справ Ігнатієв, міністер двору Воронцов-Дашков, сенатор Шмідт, П. Шувалов і ін.), які співчували конституційній реформі в Росії, не більше.

Але ж головне лихо було не в цій справі, а в тім, що Драгоманов провадив замасковану московську лінію й торував на московські шляхи українську визвольно-політичну думку. Його зв’язки й просто приналежність до

³⁾ Польський соціаліст Леон Васілевскі в своїх споминах пише м. ін.: “... podobal mi sie nacionalizm antyrosyjski Kontskiego i Barwinkiego. a samemu Arabazynowi ogromnie mialem za zle, ze, znajac doskonale jezyk ukraiński i wladajac nim wybornie w mowie i pismie, mowil po rosyjsku i nie uznawal za normalne poslugiwanie sie jezykiem ukraińskim w zyciu codziennym. Niejasnoc jego stanowiska narodowego mocno mie bolala, gdyz uważalem za wielka stratę dla Ukrainy, ze człowiek, tak wykształcony i zdolny, a w dodatku tak wladajacy jezykiem ukraińskim, pracuje nie dla Ukrainy, lecz wyłącznie dla Rosji”. (Leon Wasilewski: Moje wspomnienia ukraińskie. Праці Українського Наукового Інституту т. VIII. Варшава, 1932, стор. 20).

московського імперіялістичного лібералізму — незаперечні й безсумнівні. Не даремно Київські громадяне дражнили його ще від початку 70-тих років назвою "уніоніста", себ-то об'єднувача....

ІV. Незабутні предки

Слід присвятити трохи уваги названим у спогадах Кримського Арабажинуві та Тучапському, тим більше, що їх обох зовсім недавно Ісаак Мазепа (Підстави нашого відродження т. I, та Україна в огні й бурі революції т. III.) так чуло згадав!

Арабажин ще року 1885-го на студентській лаві написав водевіль з життя тогочасної української інтелігентської молоді в Києві. У цім водевілі одна з дієвих осіб висловлює такі цілком у дусі драгоманівських поглядів витримані думки про Кобзаря: "Шевченко, ну, я його не поважало. За одне тільки йому й увага, що писав рідною мовою. А чоловік він був зовсім неосвічений, любив жіночу компанію. Не любив читати й не читав навіть Карла Маркса, Сен-Сімона і Фурс, ну так яка ж із творів його користь народові?... Хіба ж це втратить його з тяжких обставин економічної підлеглості? Народові треба справжньої праці, хліба" (Марія Берештама-Кістяковська: Українські гуртля в Києві в другій половині 80-тих років. За сто літ. т. III, стор. 212).

Приблизно те саме читаємо чи не на кожній сторінці знаного протишевченківського памфлету Драгоманова: "Але ніякого пляну праці й життя не бачимо ми в тому, що розказують нам близькі приятелі Шевченка про літню пору його віку, — бо не було в нього ніякого систематичного погляду на життя і працю, який дає тільки систематична наука" (М. Драгоманов: Шевченко, українофіли і соціалізм, Львів, 1906, стор. 38).

Такі самі обскурантські злісно наклепницькі вибрики оздоблюють пізнішу статтю Арабажина в соціально-демократичнім журналі Вільна Україна, 1906, кн. 1-2: "Було б великою шкодою, коли б ми замінили ясні, широкі ідеали нашого часу неясними поетичними думками та мріями Тараса, що ра-у-раз хвилювалися, мінялися... Світогляд Шевченка дуже плутаний і неясний, його твори носять на собі всі змішані докупки елементи народньої душі з її романтичною поезією, з її історичними пережитками. Суперечностей в поезії Шевченка багато, томуто, може, кожний і втішається в його творах тим, що ближче йому до серця. Українського пана не може не вражати та велика небувальщина, яку вигадав поет, котра довгі роки позволяла сидіти пану заплющивши очі й не дивлячись на справжнє життя, твердити про мужицький добробут, покликаючись на гарну, але нереальну ідилію "Садок вишневий коло хати", де повному щастю та супокійній сім'ї шкодить хіба тільки один соловейко. Може й якийнебудь жандарм, готуючи на Великдень погроми "жидів" та інтелі-

генції, згадував собі Гайдамаків, виспівуючи від щирого серця: "ні жиди, ні ляхи, ні ляхи, ні жиди" (О. Лотоцький: Сторінки минулого, Варшава, 1933, т. II, стор. 136).

Наведені історичні слова духового провідника Ісаака Мазепа, проф. Арабажина є лише вільним переказом таких уступів з Корану Драгоманова, де теж глумливо-ненависницьким стилем осуджується Шевченко з височин московфільських та інтернаціональних поглядів. "Живучи серед москалів-салдатів, таких же мужиків, таких же невольників як і сам, Шевченко не дав ні одної картини доброго серця свого "Москаля", які ми бачимо в інших висланих, напр. у Достоевського: москаль-мужик, відданий паном у салдати, малюється у Шевченка таким, що споминає свою милу тільки тим, що "така ухабіста сабой і менше боляй не давала" ("Не спалося, а ніч, як море", 1847). Порівняйте, як те ж саме намальоване у Некрасова (Агароднік), або й у Шевченка там, де він виводить не москаля, а свого українця (Петрусь). Москаль для нього і в 1860 р. всетаки тільки "пройдисвіт", як у 1840 р. був тільки "чужий чоловік". Певно ж, що коли національні поети тільки так будуть говорити про сусідів, то важко буде справдитись бажанню, "щоб усі слов'яни стали добрими братами". Ось через що ми не думаємо, щоб Шевченко справді міг провести нас у "вільну сім'ю" інтернаціональну" (Драгоманов: Шевченко, українофіли і соціалізм, Львів, 1906 р. стор. 67).

Не менш клясично вів драгоманівську лінію й Тучапський. Року 1918-го, по першій хвалі червоних москалів на Україну, київський Літературно-Науковий Вістник умістив кілька статтів П. Смутка (Павла Стебницького), що не зважаючи на довголітню приналежність до школи Драгоманова, зумів проте зрозуміти справжнє значіння цих подій і зробити з них одразу належні висновки. Тучапський натомість з великим, хоч спочатку ніби дбайливо прихованим роздратуванням виступив на сторінках дуже поважного соціально-демократичного журналу "Об'єднання" з критикою:

"Як би не ставитися до української справи й тим чи іншим способом до вирішення її, безперечно ніхто з поступово-думаючих людей не стане заперечувати права українського народу на розвиток своєї національної культури. З цього погляду існування українських журналів вносячи свій уділ до загальної культурної скарбниці можна лише привітати. Але, розуміється, залишається ще питання про якість тих овочів, які приносить недавно народжена (чи відроджена, не будемо за це сперечатися) українська культура. Коли вона просякнена духом шовінізму і духом національної нетерпимости, то навряд чи можна зарахувати її до активу всесвітньої культури, які б інші осягнення її не відзначували. Статті Стебницького і П. Смутка дуже характеристичні: вони роз-

вивають одну й ту ж саму думку — про неминучість для України відокремлення від Росії, бо їх спільне життя зводилося до панування московської півночі над українським півднем, народу східної культури, нахилів та політичних ідеалів! І для Стебницького і для Смутка більшовизм нічого інше, як “прояв московської національної особливості”. На престол російської революції, каже п. Стебницький, засіли, замість колишніх самодержавних більшовиків, пролетарські диктатори-більшовики... В істоті більшовизм тим більш співкревний самодержавію, що вони обидвоє виростили з московського “національного духа”. П. Смуток у своїй статті висловлює таку думку: “І от ми з вами дочекалися найсвіжішої форми, в яку виллявся московський національний дух-більшовизму... Большевики відповідно до свого національного характеру подбали одягти революцію в шати абсолютизму, а федерації надали централістичних форм”. “Наведеної цитати досить — пише Тучапський, щоб показати, в якому напрямку працює думка самостійних публіцистів ЛНВ. Це все та сама, давно відкинена наукою теорія “національного духа” і зокрема та сама “Духівщина”, теорія “східного туранського походження москалів, проти якої так завзято і так переможно (“пабсданосна” — в московському оригіналі) боровся найвидатніший український учений і суспільний діяч М. П. Драгоманов”. (З рецензії Тучапського на перше півріччя ЛНВістника за рік 1918 в: Об'єднання, Ежемесячний літературно-научний и политический журнал, ч. 3—4, ноябрь-декабрь 1918 р. Одесса стор. 261-262)*).

Значно пізніше в одній своїй уже “українській”, себто лиш українською мовою писалий статті, Тучапський з захопленням наводить вельми глумливу, але давно заялозену “самостійницьку” цитату з “Листів на Наддніпрянську Україну”, що для драгоманівців і досі

уходить за свідство того, що їх пророк не був засадничим ворогом самостійної України.

“В принципі, не тільки всяка нація чи плем'я має право на осібну державу, але навіть усяке село. Есть же й досі посеред Італії республіка Сан-Маріно. Схотіли дві часті Аппенцелю поділитись на осібні півканти і живуть собі так: то чому б не то Україні, а навіть Миргородові й Сорочинцям не бути осібними державами, щоб вони схотіли того й мали силу поставити на своїому”. Але у відміну від О. Бочковського, І. Мазепи та П. і Б. Феденків, Тучапський таки добре відчуває та розуміє, що це значить: він цілком слушно до цієї цитати дає правильний коментар: “Не можна не спостерегти певної іронії в цьому принципіальному допущенні можливості для Миргороду й Сорочинців стати осібними державами. Справді, і для всієї України, а не то для Миргороду й Сорочинців Драгоманов не бачив ніякого ґрунту для державного сепаратизму” (Україна, двомісячник українознавства, Київ 1926, кн. 2-3).

В. Дембо, автор передмови до спогадів П. Тучапського (Из пережитого, Одеса 1923), зазначає, що Тучапський “при всім своїм марксизмі дуже багато завдячує і Драгоманову”. У наведених нами уривках ця залежність відразу кидається в вічі. (Далі буде).

*) Павло Стебницький (псевдонім П. Смуток) нар. 1863, вмер 1923, цікавий як один із дуже нечисленних представників (якщо не єдиний) старого автономістично-драгоманівського, модерно-москвофільського напрямку, що під впливом подій 1917 - 1918 рр. відразу зрозумів помилковість надій “на поступових москалів”, так старанно виплеканих Драгомановим. Про це свідчать і обговорені Тучапським статті Стебницького в ЛНВ, а також рецензія Стебницького на одну з брошур Д. Донцова (здається “Сучасне положення нації та наші завдання”), де Донцов дуже реально дивиться на Москву, від якої для України не сподівається нічого доброго. У цій рецензії, уміщеній на сторінках київського бібліографічного часопису “Книгар”, Стебницький коротко зазначає, що історичні події дали рацію всім антимосковським твердженням Д. Донцова, а не його опонентам.

Д-р Б. ВІНАР

ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОЇ ПРОВІДНОЇ ВЕРСТВИ

(Закінчення I-ої частини)

Не будемо входити в хронологічний розгляд наростання політичної думки ХІХ стол. — подаємо тільки схему т. зв. розламу провідної верстви в двох протилежних собі діменсійно напрямках т. зв. безполітичного “націоналізму” і безнаціонального політизму.

Представниками двох наведених течій були безсумніву Михайло Драгоманів і Олександр Кониський, що проробили велику працю над скристалізуванням обличчя тодішньої провідної верстви та може і неспівмірно відповідають перед історією за спосіб формування дальших похідних у розвитку політичних, а

може й державницьких концепцій української нації напередодні її визвольних змагань першої світової війни.

Щоб належно висвітлити діяльність Михайла Драгоманова, одної з провідних постатей тодішнього українства, визнаного ерудита європейського масштабу на те потрібно б було окремої — а то й низки розвідок. Його особі українська політична публіцистика присвятила мабуть чи не найбільше протилежних підходів — характеризуючи його постать як позитивну — чи знову ж скрайньо негативну українській визвольній справі.

Нас у першу чергу цікавитиме відношення Драгоманова до тодішньої провідної верстви та його вклад праці в її духове вивершення. І в тому аспекті слід занотувати факт зв'язків Драгоманова з Наддніпрянщиною, де виступав він гостро проти т. зв. культурницької політики, говорячи, що культурництво як проповідь культури без політики є явищем реакційним та на українському ґрунті ще й шкідливим (без політичної боротьби українці ніколи не здобудуть собі навіть школи). За його впливом постав цілий політичний рух названий його йменням т. зв. драгоманівці. Іван Франко у своїй праці присвяченій Михайлу Драгоманову підтверджує тісні зв'язки Драгоманова з Галичиною, що безпосередньо спричинилися до створення т. зв. радикальної партії з чисто соціалістичною програмою.

За його духовим впливом народжується і т. зв. "радикалізм" галицького русина, що так негативно відбився на консолідаційних акціях галицького українства пізніших років.

Відомо, що Драгоманів як політичний діяч користався великою популярністю серед російської еміграції й намагався "вчити" новонародженого українського інтелігента думати прийнятими в Західній Європі політичними категоріями та модернізуючи свій критерій оцінки соціальних явищ — накидав йому панівну в тій же Європі соціалістичну доктрину, як спосіб оцінки свого довкілля, при впорядкуванні майбутніх суспільних відносин. Драгоманів перший переносить соціалістичні ідеї на український ґрунт та стає їх авторитетним пропагатором.

На нашу думку не буде вповні правильним визначувати апіорно шкідливість названої доктрини, виходячи з заложення історично перевіреного наступним історичним процесом, мовляв, саме завдяки космополітичній соціалістичній ідеології — ми були свідками тих трагічних переходів доби наших визвольних змагань коли українське визволення починає утворюватися з соціалізмом; це очевидно є дуже сумнівної вартості набуток для недержавної нації, де такі космополітичні братерські ідеї видають поневолений нарід знову ж у державну систему сильніш і краще організованого державного сусіда (ідея федералізму української провідної верстви в часі визвольних змагань). Так оцінювати Драгоманова можна тільки з історичної перспективи — як носія соціалістичної доктрини, що силою своєї експанзії (порівняй Західну Європу) злокалізувалася а то й знищила національну відпорність недержавної української спільноти.

Однак кривда, що її залодив Драгоманів при формуванні світовідчуження тодішнього українства, лежить набагато глибше, як тільки у формальному переносі соціалістичних ідей на Україну. Драгоманів був, як відомо, гарячим прихильником Прудона, головного представника т. зв. утопійної вітки соціалізму, доречі найбільшого анархіста в історії політич-

но-економічних доктрин. Він, Прудон, не тільки, що не визнавав природних прав нації, але й перекреслював їх державні границі. В Європі натомість більш популярними були вчення Родбертуса — Ябецова, державного соціяліста, що як відомо дав тривкі основи т. зв. історичного соціалізму, що його тільки остаточно завершив у власній системі Карл Маркс.

І саме прудонівські методи хоче зацепити Драгоманів українству, що і є безпосередньою причиною повної балканізації; а разом і великої шкідливості його теоретичних виводів та міркувань.

Кілька видвигнутих нами моментів з писань Драгоманова, достаточні підтвердять подану оцінку — відгуку прудонівської анархії, що її так завзято пропонує Драгоманів українству як корисну йому розв'язку.

"Я ніколи не нападаю на сепаратизм, бо не можу мати проти нього нічого принципового. В принципі не тільки всяка нація, чи плем'я має право на осібну державу, але навіть всяке село. Коли я виступав проти розмов про український сепаратизм, то власне вказуючи, що це порожні розмови, котрі не мають під собою жадного ґрунту. Ніякого політичного сепаратизму в російській Україні нема. Але я завжди був і є прихильником політичної автономії українців у формі автономії земської: громад, повітів, країн — в якій може виявитися і автономія національна".

Український соціалістичний табір, що не займає зараз того децидуючого положення, як було це в добу визвольних змагань, старається виправдати діяльність Драгоманова, говорячи словами одного з чільних представників нами вже згадуваного Ісаака Мазепи: "Своїми поглядами на українську національну справу був Драгоманів виразником переходової доби в розвитку українського відродження. Українська національна політична думка була ще у стані такого великого занепаду, що сам Драгоманів мусів більше витрачати енергії на пропаганду загально російських революційних ідей ніж на українську справу"... Редактор "Вольного Слова" (журнал російською мовою в Женеві), що його називає його початковий великий прихильник Іван Франко пізніше *gente Ucrainus, natione Russus*, не зумів перетопити у власному горнілі чужих соціалістичних вартостей, хай і чужого українській ментальності соціалізму, добачаючи основне лихо тодішнього положення в "певній державно - адміністративній системі" закликав боротись з нею при допомозі самих великоросів — значить переніс питому вагу з ділянки національної — до соціальної, виявляючи самотній і то ще далекий за його словом українству ідеал — автономії, як культурної так і політичної.

Українство за безперечною активною участю Драгоманова повторило трагічну помилку козацької провідної верстви; акт Переяславського договору буде основним звеном

дальшого послідовного ланцюга автономістичних та федералістичних надбань української верхівки драгоманівського та подрагоманівського періоду.

Ситуація української провідної верстви, що за впливом Драгоманова і других ісповідників соціалістичної доктрини бачила Україну тільки функціональним несамостійним складовим у глобальнім зрушенні соціальних порядків "Великої Росії", вимагала конечної ревізії, зокрема в часи, коли самотність України стала конечною потребою. Провідна верства силою обставин мусіла виростити відпорні сили органічного українства і так під впливом універсальності при тривалості українських національних прагнень народжувалася нова група — національний табір, як безпосередня реакція проти подавляючих ідей космополітичного соціалізму. Їх девізою — за словами М. Маркевича (цитоване в статті М. Антоновича про О. Кониського, "Зарево" ч. 2) а разом і ідеологічним вірою стала ідея повної сепарації від свого історичного окупанта — Москви. "Ми ще не втратили з поля зору вчинків великих людей малоросіян, у багатьох серцях не зменшилась колишня сила почувань і відданости батьківщині. Ви ще знайдете у нас живий дух Полуботка".

І саме речником того національного табору, табору, що ворожо ставився до ідей М. Драгоманова та був нерідко "голосом вопіючого в пустині", що з різними успіхами мусів боротися проти "модних" ідей космополітичних доктрин — був Олександр Кониський. "Я хочу справді сепаратизму від неволі, від злиднів, темноти й кнута. Я ворог всякого погношення людей тимто й гидую всяким "обрусенієм" і уважаю, що націоналізм єдино певний ґрунт, де може рости і пишатись усе те, що зветься щастям людей" пише Олександр Кониський в листі до Драгоманова (10. УГ. 1893). Кониський акцентує виразну потребу окремішности України від Росії і то не шляхом виборювання "свободи і рівности" станів, що було улюбленим гаслом соціалістів — Кониський виходить з точки зору загально-українських інтересів — тому то в його писаній спадщині соціальні різниці відходять на другий план.

Справі української провідної верстви присвячує більшість своїх писань, розуміючи добре істину, що за наявністю зденационалізованої української верхівки не може бути й мови про державну окремішність України. Кониський, в протилежності до теоретика Драгоманова, подає свої програмові концепції у формі літературного образу: оповідання або віршу, уникаючи в той спосіб сухого трактату, який за його словами не зможе знайти живого відгуку в якнайширших українських масах. І так проблематиці української тодішньої інтелігенції присвячує Кониський низку своїх оповідань. (Перед світом, Пропаді люде, Семен Жук і його родичі) що являються за незнач-

ними виїмками першою того рода спробою в українській літературі.

В Записках НТШ (I. 1892 стор. 92) читаємо (з думок Кониського, цитоване за М. Антоновичем "Олександр Кониський" — Зарево ч. 2 стор. 19) "Таким чином українські інтелігенти покинувши рідну мову стали тим самим недбалими і ворожими до розвитку освіти народу і національного письменства. Найголовніший цемент, що перш за все єднає і міцніє над усе споєє народ з інтелігенцією — рідна мова, була знехтована. На обох половинах України стало дві мови: панська польська на правому боці і московська на лівому і мужича народно-національна... Кріпацтво наложило на український нарід неволю особисту і в істоті не таку тяжку як кріпацтво духове, кайдани темноти народної — їх скувала українська інтелігенція тим найголовніше, що відцуралась народної мови і засипала ту кривизну, з якої всюди і скрізь пливе освіта й культура з гори в долину".

І саме в розумінню того некорисного положення народу без своєї національно свідомої провідної верстви виявляються великі заслуги Кониського — йому ж залюбки робив з того приводу Драгоманів закид, мовляв Кониський "культурник", та проводить свою просвітянську роботу в рамках існуючих громад без потрібних дальших політичних вислідних.

Мережа старих і нових громад, з яких Стара Київська Громада була найсильнішим осередком, — далі йшли харківська та полтавська — антивізувала всі свідоміші українські елементи та зрозуміло вела т. зв. неполітичну культурну працю, як самотньо можливу легальну діяльність під оком жорстокого царського режиму. Насвітлюючи їх діяльність, неважко покористуватися для плястичного наświetлення хоча б одним з цікавих документів того часу, що рядом з іншими є поміщений в Записках НТШ. Прикладом в тому напрямі може служити т. зв. "Отзив из Киева" де члени Київської Громади т. зв. хлопомани кажуть: "єдина справа певних друзів народу під цю пору це допомогти розвитку народному не визиваючи чи то політичного чи соціального тлумачення і терпляче чекати часу, коли сам нарід зможе розмовляти з нами про речі, які зараз неприступні для його розумового розвитку, а через те для нього загадкові, темні, непотрібні (О. Савин — Лобода, ЗАРЕВО ч. 3, стор. 16).

Це так би мовіти офіційне "вірую" громад — що силою зовнішніх обставин могло зводитись тільки до т. зв. культурницьких справ. Проте в рамках громад діяли й такі одиниці крім згаданого Кониського як один з провідних членів полтавської громади Віктор Лобода. В цитованій вгорі розвідці О. Савина доказано самотійницьку побудову його світогляду, який недвозначно виявляє Лобода у відомій казці "Про двох братів". В ній заклика-

ється український нарід до революційного зриву... "бо свідомість при рабстві майже ніколи не приходить". Лобода видвигає вже у ті часи (1860-ті роки) явну концепцію безкомпромислового розриву України з Росією: "...щонебудь одно або держава (зн. московська) або свобода. Нема чого захоплюватись назвою члена великої держави. Лише єдино деспотія може піднести під один знаменник цю різношерстну збиранину: фіна з татариним, москвина з українцем. У свободній державі про все рішає більшість отже знову влада москалів..."

Марко Антонович у своїй розвідці про О. Кониського (Бюлетен Зарево 2—3), вказує на відношення Кониського до функціонального опріділення завдань існуючих соціальних верств тодішньої України. Кожна з існуючих верств має власні питомі їй реальні обов'язки в аспекті національної цілості українського народу і від того яким способом та в якій мірі є здатна їх сповняти залежить справне функціонування національного організму. І саме інтелігенція — провідна верства народу має дати підстави цілеспрямованій дії, її завдання згідно з Кониським, науково обгрунтувати право на життя нації, розробляючи різні ділянки науки та вести свідомий і збуджений нарід у дальший етап боротьби. Кониський не вірив, що він доживе того вирішного етапу, але бачив своє покликання до його підготовки. Етапом була свідомо боротьба за визволення України.

Закінчуючи свої міркування з приводу підготовки української провідної верстви в початковим очерку доби національного відродження української нації подано свідомо два шляхи, якими українська провідна верхівка намагалась зреалізувати свої завдання. З одного боку стоїть Михайло Драгоманів разом з нанесеними українській духовості ідеями утопійного соціалізму, що його дальші послідовні учні вже розвинули у форми марксистської доктрини, як програмові ствердження подавляючої більшості соціалістичних партій — а з другого боку Олександр Кониський — перший визнавець еволюційного націоналізму з його другим Віктором Лободою — першим представником революційного націоналізму в історичних надбаннях української духовості. Їх зачисляє чомусь наша історія до т. зв. культурницького табору, ідучи мабуть за мало переконливою етикою наданою їм Драгомановим. В той спосіб входить українство, чи точніше його провідна верства в нову добу історії — очерку вагітних революційних подій напередодні першої світової війни.

Тоді, як такі постаті як Кониський чи Лобода являються тільки відокремленими особами реакції національного українства, т. зв. Братство Тарасівців треба вважати наразі першою спробою організованості самостійницького руху (Іван Липа, М. Міхновський, М. Коцюбинський, Б. Грінченко, Вороний і інші) як протиставлення соціалістичним течіям як

також і аполітичному культурницькому українофільству. "Сепаратизм — самостійність України, іншої України як самостійної Тарасівці собі не уявляли" — пише Іван Липа чоловічий представник названого руху молодих українців. Ідеологія "Братства Тарасівців" була з'ясована в Confession de foi (1893) та робила на думку Шемета вражіння якогось донкіхотства. Згаданий автор пише (Сергій Шемет: Микола Міхновський, Хліборобська Україна 1924-5): Виступи молодого гуртка Тарасівців, "це були виступи людей якогось іншого світогляду, зовсім тоді не модного і масою студентства не визнаного. Загально визнаною була ідея всесвітнього соціалізму і всеросійської революції, які мали автоматично визволити й Україну. А тут раптом якийсь нечуваний сепаратизм, знесь чудернацьке самостійництво і ще більш чудне недовір'я до загально-російської революції і всесвітнього соціалізму".

Українська Революційна Партія, найсильніша політична формація тодішніх часів твориться в 1900 р., куди входить багато тарасівців — між ними і М. Міхновський, з його знаною першою програмовою публікацією РУП — "Самостійна Україна" — твором що став підставовою базою для розвитку новітнього націоналістичного руху. Однак під впливом обставин, чи іншими словами під натиском соціалістичних ферментів, поступово зникає самостійницька концепція РУП. Ідеї Драгоманова та західно-української радикальної партії з одного боку та впливи марксизму — доводять до розколу і в 1905 р. РУП розпадається на українську соціал-демократичну партію з офіційною програмою російської соціал-демократії та на українську соціал-демократичну спілку з такими членами як Д. Антонович, Скоропис-Йолтуховський, Меленевський та інші. Самостійницькі елементи творять Українську Народну Партію, що існує як самостійницька партія аж до 1917 р., коли то злучується з другими самостійницькими течіями в Українську Партію Самостійників Соціалістів. Є відомий декалог УНП пера М. Міхновського, що разом з його Самостійною Україною творить основну базу для дальшого розпрацювання націоналістичної ідеології. Цікавою для нашої теми є брошура М. Міхновського на тему "Справа української інтелігенції в програмі УНП" яку характеризує Я. Оршан (Розвиток політичної думки за сто літ) "як збірку статей в більшості написаних мабуть самим Міхновським, з надзвичайною логікою виказує пропащість орієнтації української інтелігенції на ліберальні і соціалістичні течії московського суспільства. Пророчо звучать слова брошури: "коли московська демократія завоює собі державну власть в Росії, тоді вона скине машкару, якою вона купує досі симпатії поневолених націй Росії і притягає їхні сили для осянення свого ідеалу — і кине отверто в очі цих поневолених націй свій шовіністичний пароль і програму".

Не уважасмо доцільним займатися дальшим хронологічним переглядом програмових заłoженъ існуючих українських партій на передодні I. світової війни як нпр. ТУП чи есерів та есефів бо це не матиме безпосереднього відношення до кращого схоплення характеристик питоменностей тодішньої української провідної верстви. Констатуємо факт: Українська провідна верства напередодні 1917 р. винесла на своїх прапорах ідеї, які не переконливо аргументували широким масам українського народу потребу власного самовизначення.

Соціальні кличі — кличі "більшого приділу земельки" — мусіли поступитись перед більш революційними постулятами большевиків: грабуї пограбоване, а з другого боку український самостійницький табір був ідейно, а може й оперативно заслабий щоб децидуюче протиставитись демо-соціалістичним вимогам своїх ідеологічних конкурентів.

Революційний процес прискорив кристалізацію національних вартостей лівого крила української політичної думки — і сьогодні ми користуємося священною спадщиною ідей ІУ.

Універсалу та критерієм Самостійної Соборної Української Держави розцінюємо хай із поодиноких партійних плятформ — завершення нашого спільного ідеалу.

А про нього писав ще в 1900 р. Іван Франко відповідаючи тим, хто уважав ідеал самостійности України нереальним, що від самих лише українців, від їх твердої волі і палкого бажання залежить здійснення того ідеалу та що "тисячні стежки, що ведуть до його осущення лежать просто таки під нашими ногами і тільки від нашої згоди на нього буде залежати, чи ми підемо тими стежками в напрямі до нього чи може звернемо на зовсім інші стежки... Ми мусимо, писав Франко, серцем почувати свій ідеал, мусимо розумом уяснювати собі його, мусимо вживати всіх сил і засобів, щоб наближуватись до нього, інакше він не буде існувати".

І саме в його чуттєвім не розумовім схопленню — лежить і проблема української провідної верстви — то вічно живе і актуальне питання протягом столітних наверхствувань українських історичних етапів.

Кінець I-ої частини.

ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПРАЦЬ КОМІСІЙ:

АРКАДІЙ ЖУКОВСЬКИЙ

ЗА ЯСНІСТЬ У ОСНОВНИХ СПРАВАХ

(Константи революції)

Перебування серед ненормальних еміграційних обставин має вплив не тільки на наше життя, але також на наші погляди, наш світогляд. Головно в останніх часах запримічується серед української суспільности чим раз дальший відхід від правильного розуміння основних понять в ділянках громадській, політичних чи культурній, явище, що веде до внутрішнього розкладу та деморалізації. Тут свідомо підкреслюємо, що йде мова тільки про українську еміграцію, а не про стан в Україні, бо там явно немає вільного погляду на справи, все є накинене окупантом, а та частина української людности, що веде отверту боротьбу й не має вільного часу на того рода застанови.

Одною з основних ділянок українського націоналізму це справа української національної революції. Поняття революції, яке здобуло надзвичайне значіння на протязі останніх 150 років, і яке так часто зловживається — треба уточнити. Що сьогодні в українському суспільстві різні установи причеплюють собі прикметник революційний та присвоюють собі магичну, притягаючу властивість, але часто чужий їм зміст революції, вказус на вагу, яку вона має відіграти для українського майбутнього. Бо справді, який інший вихід остається для поневоленої нації, яка змагається за зміну

існуючого ладу та встановлення нового? Як в минулому, так і на будуче українська національна революція це єдиний шлях до осягнення нашого ідеалу.

Щоб бодай частинно внести прояснення в цій справі, постарасмося нижче визначити що це таке революція, які її характеристики та передумови для задержання революційного духу в часі підготовки. В наших виводах спираємося на останніх здобутках політичної науки в ділянці революції, головню на працях проф. Роберта Пелу. В дальшому, на цьому місці не займаємося певним родом революції — національна, інтернаціональна, політична, соціальна, економічна, промислова чи духовна — тільки трактуємо ті риси, які характерні для всіх. Представляємо революцію під двома видами: об'єктивний, конкретний, який можна як не міряти, то бодай стверджувати, та суб'єктивний бік, який далеко трудніше уточнити, ніж перший.

Революція в противенстві до еволюції й традиції — не виключаючи цілковито ці два поняття — встановляє зміни глибокого й різкого порядку, значить зриває цілковито з до того часним продовженням. Насамперед революція вимагає глибокої зміни установ. Звичайна заміна політичного персоналу не виста-

час. Зміни правлячої верстви цікавлять революцію остільки, оскільки вони її попередили, чи слідували справжньому поваленню інституцій.

Революція діє проти політичних установ, але сьогодні важко собі уявити, щоб було можливо переводити зміни чисто політичні, без того, щоб не заторкати економічну й соціальну побудову. Тому для Матіє, що студював французьку Революцію: "Справжні революції, ті, що не обмежують себе до заміни політичних форм та правлячого персоналу, але які перетворюють інституції і переносять власність, проходять довший час невидимо, перед тим, щоб вибухнути на денне світло під впливом деяких випадкових обставин". Довший час окреслювалося революцію саме у відношенні до надавання права на власність. В ті часи власники посідали разом економічну і політичну владу. Сьогодні право приватної власності не все є супроводжене економічною владою — на примір вивласнення власників і акціонерів, чи інтервенція держави для обмеження заробітків, тощо — і так само з політичною владою — трости хоча ще грають велику роль, то сила синдикатів чим раз більше приходить до слова.

Вищенаведені зміни, щоб були справді революційними, мусять бути виконані швидко, різко, при допомозі сили.

Звичайно суспільства розвиваються по-малу й одноманітно, але від часу до часу створюється прискорення, як це прекрасно формулює Ж. Мадель, заісновує швидкість історії. Часто події тому прискорюються, що їх підготувала попередня повільна еволюція і глибокі та рішальні зміни відбуваються в дуже короткому часі.

Різкість цих змін полягає в тому, що вони приносять розрив попереднього правного порядку, звичайно урочистою проклямацією, і настановляють новий порядок, який не має ніякого юридичного відношення до старого.

Але найхарактерніше для кожної революції, це те, що вона пов'язана з силою, з проливанням крові. Цю необхідність вимагає революційний темперамент. Цією своєю акцією, революція повинна пірвати існуючі сили й застрашити можливі протидії. Примінення сили в революційних актах має моральну вартість, через енергію, що вона збуджує в тих, що їх виконують, а разом політичну — солідарність, що вони встановляють між провідниками і користувачами нового ладу. Тому дуже рідко коли політичні і економічні перевороти відбулися без ужиття сили. І навіть коли новий режим прийшов легально до влади, не вживаючи сили, то він з неї скористав пізніше. На примір переворот в Іспанії, націонал-соціалістична революція в Німеччині.

Перетворення інституцій все є супроводжене змінами політичного персоналу та провідної верстви, які визначають політичне обличчя нового ладу і становлять основний еле-

мент кожної революції. Проте, головню сучасні революції стараються втягнути в обсяг своєї акції широкі народні маси. Ці останні, проте, не відіграють рішальної ролі. Взаємовідношення між цими двома складниками: революційною елітою і широкою масою яскраво формулює Л. Троцький: "Найбільш незаперечна риса революції — це безпосередня інтервенція мас в історичних подіях... Тільки через студії політичних процесів в масах можна зрозуміти роль партій та провідників, яких ми не можемо нізащо в світі ігнорувати. Вони творять елемент не автономний, але надзвичайно важливий для процесу. Без провідної організації енергія мас звітлася б неначе пара, незамкнена в циліндрі з поршнем. Проте рух не приходить ні від циліндра, ні від поршня, але від пари".

Переходячи до внутрішнього змісту революції, не можна собі її уявити без революціонерів та без революційного ідеалу.

Революціонер це впершу чергу людина, що має волю сказати "ні". В загальному, революціонер це одиниця інтелігентна і справедлива, яка посідає великий хист критики і обурення, він відмовляється згинатись перед наявним порядком, основаним на несправедливості й рутині. Він все є оптиміст, який припускає як не природню доброту людини, то щонайменше її досконалість і стремління до прогресу людських суспільств. Він вважає, що існуючі інституції й ідеї не є більш в гармонії з певними принципами — національна незалежність, воля народам, гідність людини, тощо — чи з економічною і соціальною структурою країни, і він ставить собі за ціль перевернути ці інституції та замінити ідеї. Релігійний чи ні, революціонер все є носій певної "евангелії".

Відносно політичного поступовання розрізняємо два типи революціонерів. Один, який бажає все тільки нищити — інституції, ідеї — не думаючи що буде після знищення. Цей деструктивний нахил є підкреслений у деяких революціонерів почуттям скривдження, що вони його зазнали, чи бажанням помсти. Ці сантименти відкидають всякий компроміс і часто зв'язані з тотальним песимізмом. В скрайностях це вже не революціонер, а анархіст або авантюрист.

Для другого типу революціонера — бажання знищити існуючий світ не виключає заняття над тим, як на його місце побудувати новий, кращий світ. І тільки це конструктивне намагання справжнього революціонера дає йому моральну підставу руйнувати, ушляхетнюючи цілість його акції, та здобуває потвердження народних мас. Прекрасний примір цього рода революціонера дав нам Тарас Шевченко в своїому "Заповіті" закликав: "... та вставайте, кайдани порвіте, і вражою, злюю кров'ю волю окропіте!" Але після цієї руйни, великий мислитель не міг оминати конструктивне суспільство завтрашнього дня — сім'я велика, сім'я вольна, нова. В цих коротких

словах і суть цілої модерної революції, її найкраще визначення: повалення старих інституцій, при допомозі сили з проливанням крові, та збудування нового порядку.

Другою суб'єктивною ознакою революції — революційний ідеал. Він все прив'язаний до певної традиції. Зміст його полягає в намаганні змінити сучасний стан нації чи суспільства, щоб краще нав'язати з певним минулим. С. Янкелевіч ось так представляє ідеал революції в своїй праці "Революція і традиція": "Кожна революція є шуканням за втраченим раєм. Вона хоче побудувати майбутнє, воскресяючи певне минуле, якого основні риси не можуть бути представлені, як тільки тоді, коли виключимо з цього минулого всі чужі елементи, що в ньому нагромадилися, розтягаючи чи деформуєючи його".

Тоді коли в минулому деякі революції стреміли відновити первісний, звичайний стан природи та мали за праобраз первісну людину, то модерні революції намагаються створити тип нової людини.

Могло б виглядати парадоксальним, що революції, зокрема національні революції, які всі заперечують існуючий стан в розвитку історії і ставлять собі за ціль оснувати новий режим та створити новий тип людини, все ж таки нав'язують до певних національних традицій. Але цей парадокс зникне тоді, коли усвідомимо собі, що хоча традиція вимагає тяглості, в нашому випадкові конкретної тяглості певного числа інституцій, вона не виключає цілковито всякої зміни. Беручи конкретно українську національну революцію, вона нав'язує до світлих традицій української державності з княжої і козацької доби, при чому відкидає всі форми накинених інституцій чи ідей, що постали під впливом чужим, чи наставлені чужим режимом у виді "татарських людей", "чорних рад", "непокірного степу", "орієнтацій", "отаманщини", "землячества", чи марксо-соціалістичної доктрини і практики. Саме ця селекція у нав'язуванні до минулого і цілковите відкинення темних періодів, в яких діяли ворожі для українства інституції та ідеї є характерні для розуміння традиції українськими революціонерами.

Великою проблемою, що стоїть перед революційними рухами, є задержання революційного стилю в часі підготовки та після здобуття влади. Ця справа головню важна для української національної революції, яка перебуваючи вже чверть століття в стадії підготовки серед надзвичайно невідрадних обставин, виставлена на деморалізацію і опортунізацію своїх кадрів.

В таких випадках Р. Пелу пропонує шукати глибоких змін в стилі життя. В першу чергу треба вимагати від провідної верстви, щоб вона задержала стиль революційного життя, яке полягає в суворості, чистоті, непохитності, і яке відкидає вигоди й розкіш. Це тим більше, що велика частина мас має нахил влаштувати свій спосіб життя, у міру можливостей своїх середників, на взір своїх провідників. Створенням нового стилю життя, ми не тільки збережемо революцію від розкладу й корупції, але також надамо всім її актам ефективності в крузі нереволюційного суспільства. Тільки новий спосіб життя дасть змогу змінити соціальні відносини і зменшить конечну границю нерівності. Тільки він може довести до того, щоб прийняти цю незменшену нерівність, тим, які є її жертвою. Тільки він може піднести масу до рівня моральності, необхідної, щоб з'єднати масу до великих дій. Революції не можна переводити і вдержувати без суворості, яка створила б новий стиль життя і його подала за примір для мас.

Проблемою революції цікавляться не тільки поневолені народи, але також державні, з доволі значною традицією, серед яких французький займає одне з передових місць. Чинник революції остається на далі єдиною надією тих, які хочуть покращати долю і добробут нації, а з тим і цілого людства. Його не в стані стримати ні поступ техніки, який використовується легше правлячою владою, ніж революційними елементами, чи замінити всякі напівзаходи. З сьогоднішньої тотальної кризи, яку переживає світ після невдачі двох світових воєн успішно розв'язати національне, політичне, соціальне та економічне питання — можуть двигнутись нації, поневолені чи державні, тільки шляхом сильного потрясіння і доосновних змін.

Р—т:

ЩЕ ДЕКІЛЬКА ФАКТІВ ПРО В. ВИННИЧЕНКА

Від Редакції:

Нижче поміщуємо статтю написану ще за життя В. Винниченка, що, на жаль, не появилася своєчасно в друку. Однак вона ще й тепер після його смерті дуже актуальна й вимовна щодо поданих фактів. На еміграції діють тепер деякі кола, що, не здаючи собі справи з того, що роблять, стараються глорифікувати якщо не

політичну, то бодай його літературну діяльність, хоч остання зраджує не лиш низький інтелектуальний рівень, але й наївно-безсмачний з естетичної точки погляду стиль В. Винниченка.

I.

Ю. Косач у статті "Вільна українська література" (МУР, зб. II.) та "Українські Віс-

ті" (Б. Ч-ко: "Трагедія генія чи суспільства", Іван Савур: "Винниченко в еміграції") та "Сьогодні", місячний додаток до "Нашого Життя" у ч. I (Винниченко починає діяти) й у ч. 2 (Винниченко про себе й про українських "однобічників") незадоволені тим, що українське суспільство не хоче нічого знати про В. Винниченка.

З приводу виступів Ю. Косача Юрій Бойко у статті "Куди йдемо" (Рідне Слово ч. II) писав: "Так само не має Косач рації захищаючи В. Винниченка перед войовничою опінією останніх десятиліть... ще в меншій мірі підлягає сумнівові те, що Винниченко докотився крайніх меж національного ренегатства. На Винниченкові найлегше довести безглуздість тези про неприпустимість змішування біографії письменника з його творчістю. В. Винниченко, переставляючись на позиції радянофільства, у своєму тритомнику "Відродження нації" обплював наші визвольні змагання 1917-19 рр. так, як цього не зміг би зробити ніякий сторонній ворог. Пересмикуючи факти, він очорнив постаті сл. п. С. Петлюри і Є. Коновальця. 1926 року, коли в Парижі на процесі Шварцбарта та перед світовою опінією зважувало моральний капітал української революції, Винниченко став по боці клевети. Копирсання в статтевій проблематиці та проповідь клясової боротьби становлять характеристичні ознаки багатьох його творів... на весь зріст постає питання, чи можна письменника розглядати поза його біографією, чи має право письменник бути національним ренегатом. Здоровий національний інстинкт підказував українству, що в час, коли триває визвольний бій, зрадництво є річчю ганебною, незалежно від того, якими талантами обдарований зрадник... наше покоління залишиться непримиреним у відношенні до нього, якщо він не відмежувався від свого минулого".

Довгою відповіддю В. Винниченка на запитання редакції "Сьогодні" не варто займатися. Можна обмежитися лише запитанням, чому ж це "Сьогодні" з "Українськими Вістями" (отже й з видавництвом "Прометей") не візьмуть на себе справу видання творів (починаючи від славетного "Відродження Нації") В. Винниченка й перекладів його творів, зроблених автором на французьку мову, а також і видання окремими альбомами малярських праць В. Винниченка, бо таким чином дуже просто усунути цю кривду, що йому завдають, як він каже "керівні українські елементи", що в дійсності, мабуть, В. Винниченком певно зовсім не цікавляться.

II.

Треба на цьому місці пригадати конче деякі забуті факти й дати з літературного шляху Винниченка. Ще перед світовою війною у рр. 1912-14 Винниченко "розійшовся" з українською читальницькою громадою. Деякі його твори викликали таке обурення українсь-

кого громадянства, що навіть такі толерантні люди як проф. М. Грушевський та О. Олесь, головні літературні редактори тодішнього найбільшого українського журналу "Літературно-Науковий Вісник", були примушені припинити на його сторінках друк чергового роману Винниченка, а дальших романів — не приймати до друку. Залишався ще новий соціал-демократичний місячник "Дзвін", але з огляду на свій незначний розмір цей журнал міг містити лише дрібніші твори В. Винниченка — новелі (Олаф Стефензон, Терень і ін.).

Тоді В. Винниченко "почав перекладати", чи може просто писати свої романи московською мовою. У роках 1912-17 він був, загалом беручи, найбільше читаним чи одним з найбільш читаних на Московщині авторів. Збірники "Земля", "Московского Издательства" мали, здається, ще більше поширення, аніж навіть збірники "Знання" та "Шиповника". М. Горький ("Знание") вже починав декому з читачів "приїдатися", а Винниченкова популярність від цього лише зростала. Так само й на "всеросійських" драматичних конкурсах В. Винниченко у рр. 1915-17 одержував перше місце.

Не будемо торкатися його політичної діяльності, такої злочинно-аматорської, фатальної для української нації, але зазначимо, що цей письменник саме заграв на своїй визначній літературній популярності, щоб здобути вже не першу нагороду на драматичному конкурсі, а стати прем'єром-міністром України. По закінченні воєн українсько-московської та українсько-польської наше суспільство вже мало досить цього прем'єр-драматурга та прем'єр-романіста. Його великий повонний, роками видання, роман "Записки Кирпатого Мефістофеля", мав, характерна річ, чималий успіх в критиків москалів. Видатний памфлетист Васілевський — не Буква, обговорюючи цей роман, почав, пригадуючи день 14 грудня 1918 р. в Києві, що для нього, Васілевського, скінчився з наказу Винниченка — тоді Голови Директорії — арештом та запроторенням до ванної кімнати гідропатичної лікарні доктора Нойштубе, чи Фінка, робив після цих історичних згадок раптової зворот: "А все ж таки цей роман дуже добрий". Винниченкові романи близькі москалям своїм босяцьким духом, і серед москалів Винниченко не зустрічав таких проявів "опозиції", як серед українців. Все ж повернутися на ролі московського письменника та драматурга вдруге Винниченкові вже не пощастило. Московська еміграція не складалася лише з Васілевських, що могли подарувати Винниченкові неопалену ванну у Нойштубе, й захоплено хвалити "Записки Мефістофеля"...

Тоді Винниченко надумався вийти на ширшу арену світової літератури. Написавши роман "Соняшна машина", він взагалі вирішив: "тепер або ніколи". Керівні тодішні елементи української еміграції (М. Шаповал, М. Григорій) допомогли йому чимало грішми

для перекладів на чужі мови, але з цього нічого вже не вийшло — мабуть тому, що цей роман рішуче не надавався для європейського читача, був надто наївним та перестарілим. Нам відомо, що Ромен Роллян, якого Винниченко через знайомих просив допомогти йому (написавши передмову) вийти з цим романом на французький книжковий ринок, рішуче відмовився це зробити. Нарешті, по кількох роках "Соняшна машина" вийшла в Харкові. З великих плянів виходу на світовий ринок нічого не вийшло, але зовсім не з вини "керівних елементів", а скорше з вини своєї власної провінційності, яка на певному невисокому щаблі затримала його літературний розвиток. Ще навіть у роки, коли до Винниченка літературна й критична Москва ставилася цілком поважно, знаний фейлетоніст Антон Крайний (Зінаїда Гіппіус) писала про черговий еміграційний роман Винниченка, що в нього все — й ідеї й емігранти, образи й статі виходять фатально затхлі, якісь "не свіжі". ("Русская Мысль", ред. П. Струве, Москва, р. 1913). Отже вже тоді для передових читачів, навіть московських, Винниченко явно перестарівся, що не перешкоджувало йому бути улюбленим автором московських провінціалів.

Проф. Роман Смаль-Стоцький, у перші роки еміграції голова Місії Української Народної Республіки у Ваймарській Німеччині, радив Винниченкові, як про це красномовно розповідає "Діло", використати якусь придатну нагоду й познайомитися з Гергартом Гавптманом, драматургом світової слави. "Навіщо мені це?" — зневажливо запитав Винниченко, якому недавні лаври Голови Директорії запаморочили голову. "Якто навіщо" — питав здивовано Стоцький, — "та ж вам, як письменникові, знайомство з Гавптманом може придатися..." — "Як схожу, то десять таких Гавптманів матиму до розпорядження", — відповів бундючно й самопевно Винниченко.

Нас не дивує, що Винниченко виливає на адресу української нації такі епітети як "колоніальне бидло, яке не досло до пошани свого найбільшого й найгеніяльнішого політика та письменника", тощо. Ми до цього звикли від часів Винниченкового "Відродження нації", нас скоріше дивує, що і досі знаходяться українські журнали ("Сьогодні") та газети ("Українські Вісті"), що мало не в кожнім числі в тій чи іншій формі намагаються впевнити своїх читачів, яка то кривда діється найгеніяльнішому політикуві й письменникові. Хоч, коли вже говорити про кривду, то мабуть найбільшу завдав таки Винниченкові Ромен Роллян, а який не належав до "керівних українських елементів", ані "українським однобічником" не був. "Керівні елементи" (Стоцький, Шаповал, Григоріїв) старанно допомагали В. Винниченкові порадами й грішми.

III.

У рр. 1926 - 27, роках вбивства С. Петлюри та процесу вбивника Шварцбарта, В. Винниченко поставився до диспозиції вбивника Петлюри — Шварцбарта. Це також належить до тих вчинків Винниченка, яких українська нація не забуде.

Серед таких обставин дивно звучать вічні скарги В. Винниченка на невдячність українців (див. напр. лист до ред. "Української Громадської Пори", Мічиган, 17 червня 1948 р.). В листі цьому нема нічого істотно нового, хіба що вказівка на ролю Т. Г. Масарика та Бенеша у справі повороту Винниченка на окуповану Москвою Україну в р. 1920 — обидва ці чеські політики гаряче підтримали його намір і видали йому чеський дипломатичний паспорт.

У цьому листі Винниченко пише: "Я сам син робітничо-селянської родини". В дійсності він син заможного власника кількох будинків. Далі він поетично пише: "Я прийшов (р. 1917) до Центральної Ради від плугів, сокир, від селянських тайних сходин, від робітничих організацій, від тюрмів, підпілля, від злиднів, утиску, поневолення". І знаходяться наївні редакції, які цьому вірять і таке друкують! В дійсності р. 1917 Винниченко приїхав до Києва з свого цілком не робітничого помешкання в Москві, де по переїзді з Парижу "таємно" перебував кілька років. Але з спогадів Лотоцького (Сторінки минулого) відомо, що царська поліція чудесно знала про його приїзд з Парижу, й лише пильно нотувала, хто саме відвідує родину Винниченка. По революції в поліційних архівах знайдено докладні звіти про рух відвідувачів до Винниченка. Отже ці сходини не були ані дуже тайними, ані, мабуть, дуже робітничо-селянськими. І аж ніяк Винниченко не може нарікати на злидні, бо в тому часі він мав непогані прибутки від "Московского Издательства" та за свої драми, що йшли тоді часто в театрах Петербурга й Москви. Як його поведження, так і злидні є вигадками обчисленими на збільшення популярності. Краще б Винниченко розказав нам, як то він завзято поборював, можна сказати, нищив у зародку можливість утворення українського війська, яке одиноким могло б оборонити національні та соціальні інтереси українського народу.

Але тому, що це не сталося дотепер, нагадаємо бодай деякі його виступи з тієї доби. Отже В. Винниченко негайно по приїзді з Москви, 8 квітня 1917 р. на сторінках соціал-демократичної "Робітничої газети" писав: "Заміготіли в очах червоні жупани, кунтуші, запахло димом гармат, свіжою кров'ю, гнилим трупом. Бунчуки, булави, дипломати, пани-державці. Кріпак спить на шляхтича повернутись, острогами дзвенчати, нагаєм помахувати"...

Такими ненависницькими словами зустрів Винниченко перші спроби українського

воцтва створити збройну силу для оборони України.

Столипін, ліквідатор революції 1905 - 07 рр. з своїм бюрократичним цинізмом залюбки говорив: "спочатку заспокоєння, а згодом реформи". Винниченко говорив майже те саме на першій військовій з'їзді. "Ми рішаєм дуже важну справу, — долю України, може на сотні літ. Нам тепер не треба роздувати свій гнів, бо його за віки назбиралось і без того багато. Треба сціпити серце і радити раду спокійно. Не треба кидати нашого спільника, російську демократію, не треба дуже насідати на нього, хоч ми девчому з ним незгоджуємося... ми зв'язані історично, політично, економічно і культурно з російською державою, а значить і з російською демократією" ("Робітничка газета" 9 травня 1917 р.).

Ще перед тим, у "Робітничій газеті" ч. 10 Винниченко писав: "не свої армії нам, соціал-демократам і всім щирим демократам, треба, а знищення всяких постійних армій. Українського мілітаризму не було, не повинно його бути й далі".

Цілоком в дусі цих ідей містить ця газета із 7 й 9 травня 1917 р. лист підполк. ген. штабу Є. Долинського до вельмишановного Володимира Винниченка: "Події останніх днів у Києві, що ясно свідчать о появі мілітаристичних течій на Україні мусять непокоїти всіх, хто щиро любить Україну. Такого роду мілітаризм не на часі, він небезпечний і може заподіяти біди новій будові. Україні не треба ні Козаччини, ні сталого війська. Хай не захоплює товаришів приклад польських, чеських і ін. частей. Мене навіть дивує, що серйозні люди покликаються на них на зібраннях. Це військо не має нічого спільного з народом і не стане популярним, не дивлячись на видимому до них прихильність де-якої кількості людей, перенятих шовінізмом. Військо це без життя: ми присутні при процесі останньої брідової агонії постійних армій" (Підполк. Є. Долинський: про організацію національного війська - міліції).

Полк. К. Аберучф, московський комендант Києва у своїх спогадах про українські військові з'їзди р. 1917 згадує велику активність Винниченка у поборюванні українських шовіністів й те, "що демократ Винниченко на всіх з'їздах переміг шовіністів та грав визнач-

ну роль у генеральнім військовім комітеті. Про відносини в тому кабінеті згадує на сторінках воєнно-історичного часопису "За державність" полк. М. Янчевський: "В одній з кімнат засідає Військовий Комітет. Військових небагато, за винятком якогось прапорщика. Кажу, що хотілось би віддати свої сили і свої знання Українському військові... Перешіптуються... чую відповідь, щі нічого не можуть порадити, бо мусять тримати єдиний революційний фронт. Відходжу. Підходжу до груп. Є групи виключно з військових. Прислушаюся до розмов. Чую — незадоволення, яке опанувало й мною. Видно, всі приїхали отримати наказ і стати під свій рідний прапор. Підходжу до одної групи, де якийсь добродій у формі земгусара мітінгує. Чую, що звертається до старшин: "Товариші військові, — як ви не хочете зрозуміти: ми передусім мусимо солідаризуватися з російськими соціялістами. Передусім єдиний революційний фронт. Ми, українські соціялісти, жодного війська не потребуємо."

Видно, панування Москви, хоч і скрите, але ланцюги її ще міцні... Не віддаючи собі ясного відчиту, вийшов я на вулицю. Пішов, не знаючи, куди й для чого йду. Було якось прикро, гірко. Дійшов до купецького саду і сів на лавці над Дніпром. Дніпро й свіже повітря від нього зробили своє діло: я зрозумів, що тут наразі нема роботи".

* * *

Коли вийшов роман Винниченка "Новий Заповіт" у французькім перекладі, то журнал "Вперед" (травень 1949) привітав цю появу довшою статтею, яка закінчується побажанням: "А в українській мові вона напевно побачить світ в майбутній новій, незалежній Україні, якій і присвятив всю свою працю і все своє життя великий автор". З наведених слів самого Винниченка видно яке його відношення до України і воно цілоком суперечне твердженням "Вперед"-у.

* * *

Написане про Винниченка не відноситься тільки до його літературної творчості. Але воно пояснює, чому національно свідомі українці не хочуть нічого чути про літературні твори його, й чому саме він і його твори перебувають під бойкотом.

З КНИЖОК І ЖУРНАЛІВ:

НАСЛІДКИ РЕВОЛЮЦІЇ (1790 -- 1848)

(Третя частина "Великих політичних творів" — Jean-Jacques Chevallier — "Les grandes œuvres politiques de Machiavel a nos jours" — Librairie Armand Colin, Paris, 1950).

Французька революція, звертаючись до всіх людей, без різниці часу чи простору, універсалістична неначе великі релігії — вона

розпалила універсалістичні пристрасті: 1) **Пристрасті проти-революційні**, які існували вже й перед 1789 р., тільки, що вони стали дієві щойно після відгрому революції. Вони збудились в ім'я порушеної традиції і мали свого вісника у письменника Берк*). 2. **Пристрасті**

*) Edmund Burke (вимова — Boerk) 1729—97.

національні (націоналізм), як протипага воєнничим Жакобінам і наполеонській імперії. Зроджений націоналізм побіджених народів мов свій класичний вияв у "Промовах до німецької нації" — Фіхте. 3) **Пристрасті рівності**, що піднесли буржуазію проти дворянства, яких речником був Токпіль.

1. "МІРКУВАННЯ ПРО РЕВОЛЮЦІЮ ФРАНЦІЇ" — ЕДМУНДА БУРК (1790)

Перший алармуючий крик проти Революції в ім'я усталеного порядку та соціального збереження зчинив відомий член англійської ліберальної партії "віг" Едмунд Бурк. Свої "Міркування" написав він під свіжим впливом обурення проти всього, що принесла Революція. Засуджуючи все, Бурк підійшов дуже односторонньо, тому його працю не можна приймати беззастережно.

Перша частина, в якій Бурк наводить різниці між англійською революцією з 1688 р. і французькою революцією, сьогодні не має більшого значення. Натомість частина присвячена критиці нових порядків Національної Асамблеї, в якій автор робить певного рода оскарження революційної доктрини, зберегла свою вартість по сьогодні.

Заперечуючи абстрактну концепцію, цілком раціональну й індивідуалістичну, яку принесла Революція, Бурк обороняє **упередження** і все що воно включає в собі: історичний дух, спадщина, нерівність, ієрархія, релігія, традиційний авторитет, тощо. Він робить духові ХVIII століття три підставові закиди: 1) оперування абстрактним, 2) звихнене поняття природи, і 3) оригінальне поняття загального чи політичного розуму.

Бурк відкидає все що є **абстрактне**, значить все, що є поза обсягом часу, місця, особи. Він називає донкіхотством — обороняти якийсь абстрактний принцип, не знаючи докладних обставин. Тому помилкою є абстрактне й абсолютне **поняття прав людини**. Революція даючи право на все, створює стан, в якому відсутні всі права. Бо уряд це ж винахід людської мудрости, що служить для того, щоб стерігти потреби людей. Всі обстоювані права теоретиків Революції є скрайні, й навіть коли вони правдиві метафізично, то з морального і політичного боку неправильні, бо не беруть під увагу середовища. Також неправильно є концепція **безособовости інституцій**. Відосібнюючи всі інституції, що перед тим були зв'язані з особою короля, Революція відбирає можливість, щоб у громадян зроджувались любов, побожність, подив чи прив'язання; всі шляхетні почування людини до людини. І вкінці штучною є **псевдо-геометрична простота інституцій**. Щоб надати якійсь державі добру конституцію і правильно розділити в ній владу, треба основно знати людську природу, її потреби, ці всі речі ігнорують теоретики революції. В цілому Бурк висловлює свою огиду до винищуючого, недієвого, безособового і спрощуючого абстрактного.

Автор "Міркування" приносить цілком нове розуміння **природи**. Для нього природні є все те, що являється як вислід довгого історичного розвитку. Інакше кажучи **природа рівняється історії**, історичному досвідові, звичаєві, що його ство-

рила історія. Він пропонує не вмшуватися в справи, уважаючи, що без нас все буде йти краще: "лишіть їх самих, справи загальноково знаходять порядок, який їм підходить". Ця консервативна концепція обожує **спадщину**, яка є вислідом природи. І Бурк хвалить англійську політичну систему, яку називає природньою, бо в основі її поставлено спадщину. Також природніми є **упередження**, бо вони є вислідом історії. Головно немає більш природнього як **упередження народження**, на яким побудоване дворянство, змагання кожної одиниці, щоб охоронити посідання власности та благородність, що їм були передані. В той час неприродньо є рівність, "бо в усіх суспільствах, які необхідно складаються з громадян різних клас, мусить бути одна, яка домінує". В протипагу природнім елементам спадщини й упередження, революція приносить т. зв. "tabulam rasam", що означає знищення всього, щоб пізніше все відбудувати з нічого.

Бурк не заперечує цілковито індивідуальний розум, і тільки тому що він є недієвий, нерішучий в обличчі важливих рішень, він йому протиставить колективний розум. Цей останній є зкристалізований в упередженнях, що все є дієві і певні. Їх він називає **загальними упередженнями**, або капіталом націй і століть, що отримали ми спадком від предків.

"Міркування" знайшли широкий відгомін, як серед прихильників контрреволюційної реакції, так і противників. Вони стали основою традиційно-консервативної концепції політичного суспільства і започаткували капітальний зворот в історії політичної літератури.

II. "ПРОМОВИ ДО НІМЕЦЬКОЇ НАЦІЇ" — Й. Г. ФІХТЕ *) (1807—1808)

Наслідком французької революції та наполеонівської імперії з'являється Йоганн Готліб Фіхте — батько єдності німецького народу. Перед французькою окупацією він утікає до Кенігсбергу, де студіює Макіявелі й цілково змінює своє політичне наставлення. **З дотогочасного досконалого космополіта і приклонника Франції стає фанатичний патріот, для якого, в обличчі знищеної Пруссії, право — в міжнародньому масштабі — ніщо інше як політика сили, що рація держави не потребує рації, публичне добро визволення батьківщини з під чужого панування освячує середники.**

Зимою 1807 р. Фіхте повертається до Берліну, який ще знаходився під окупацією і тут в амфітеатрі академії виголошує свої славні чотирнадцять промов перед зібраною елітою німецького народу.

Перші три промови присвячені **вихованню**, яке повинно створити "новий світ", від якого прийде рятуюнок для німецької нації. Цей "новий світ" може зродитись тільки шляхом цілковитої **переміни виховної системи**. Нове виховання зродить "ідею — "обітовану землю людства", запевнить чистоту волі, прожене егоїзм — джерело всякого нещастя. "Старе виховання ніколи не зуміло змалю-

*) Johann Gottlieb Fichte (1762—1814), німецький філософ - ідеаліст.

вати моральний порядок світу з достаточною теплотою, щоб збудити в учнів палку любов, ностальгію цього морального порядку, це глибоке відчуття, перед яким зникає егоїзм, неначе пожовкле листя при подуві вітру. Значить, це виховання ніколи не проникнуло аж до реального коріння психічного й фізичного життя... Тоді коли старе виховання було доступне тільки для вибраних клас, нове звертається до цілого народу. Воно буде мистецтвом формувати людей. Воно розвине в учнів діяльність творчого духу, загартує в них волю, збудить правдиве релігійне почуття, а не "холодне й мертво".

Це вимагає певних передумов: 1) Молодь му- сить творити окрему, автономну спільноту, без контакту з дорослою суспільністю, що є зіпсована егоїзмом. 2) Це виховання повинно бути проведе- не державою, бо вона одинока в стані поставити опір батькам, які не схотять віддати цілковито сво- їх дітей під опіку вчителів, та тому, що вона має на це потрібні середники.

Почавши з четвертої промови, Фіхте перехо- дить до обговорення **основного характеру**, на під- ставі якого німець є вищий духово від всіх інших народів Європи. Німецька мова є жива, бо вона за- держалася первісною ще з часів германських пле- мен, тоді коли романські мови, які втратили свій живучий германський корінь — є мертвими.

Наслідки цього таємничого "основного харак- теру" це: 1) Різке розуміння культури німцями та ненімцями. В перших інтелектуальна культура проникає ціле життя, тоді коли в ненімців культу- ра духа радикально відділена від життя. В німець- кому народі культура сприймається великою час- тиною нації, в той час як в інших існує перегород- да між інтелігенцією і "народом". 2) Тільки ні- мецький нарід міг впровадити справді релігійний дух в щоденне життя. Виразником його був Лю- тер, який звертався до цілості німецької нації. 3) Тільки німці зуміли погодити релігію з філосо- фією, дисципліни, що в інших народів воюють між собою. 4) Тільки німецька нація може створи- ти досконали державу, бо вона розв'язала пробле- му виховання досконалої людини. 5) Незмішую- чись з чужими племенами, німці становлять пер- вісну расу, і тільки їм належить чиста назва на- роду; інші — це лиш племена. 6) Тільки німець може виказати справжню любов до батьківщини, що відповідає расі, любов, яку називаємо патріо- тизмом.

У своїх промовах Фіхте звертається до **цілої німецької нації**, до всіх німців, без різниці каст чи "землячства", "без відмін всякого рода" (не до братів хліборобів!). Він абсолютно відкидає і не- називає всякі вирізнення і поділи, що "впровади- ли неславні події від століть в нашій нації". Но- ге виховання буде мати за ціль зі всіх німців ство- рити "єдину збірноту, якої члени будуть одушев- лені одним і тим самим інтересом".

В дальшому Фіхте наводить середники, які збе- режуть німецький нарід аж до часу здійснення основної цілі — створення нової генерації, шляхом нового виховання. За найголовніше він уважає по- требу відкинути всякий чужий вплив, всяке за-

хоплення чужими ідеями чи системами, голов- но окупантів.

В останній промові — Висновках — Фіхте згортається з закликом до духового змагу, який по- части звучить неначе апел до зброї. Представля- ючи славне минуле, він закликає всіх німців, яко- го вони не були б соціального ступня, щоб вони зберегли честь і існування нації для прийдешніх поколінь. І на цьому місці апел звучить надзви- чайно патетично: "Перед вами вибір. Хочете бути кінцевою зупинкою, останні представники раси погордженої і якою нащадки погорджуватимуть до безкраю... Або хочете бути початковою точкою, вступом до нової доби, які блиск перевищать всі ваші найбільш відважні сни... Подумайте, що ви є останні, що зможете викликати цю велику зміну. Ваш рятуюнок залежить тільки від вас самих..."

На кінець Фіхте пов'язує покликання німецько- го народу зі своїм способом розуміння **універса- лізму**. "Тільки Німеччина, а ніяка інша держава, є здібна впорядкувати людство. Якщо Німеччина зникне, все людство буде страчене." "... Це ви се- ред усіх модерних народів посідаєте найчистіший зародок людської досконалости, яким належить **передове місце у розвитку людства**. Коли ви зник- нете у вашій суті, весь людський рід утратить надію спасти себе одного дня з глибини своїх сла- бостей... Коли ви упадете, усе людство потоне з вами, без надії на будучу віднову".

Наскільки притягаючими не були б ці слова, вони не знайшли відповідного відгону ні в без- посередніх слухачів, ні серед його генерації*). Щойно 1871 р., коли Німеччина здобула свою єд- ність, Фіхте знайшов в ній почесне місце. І це виключно завдяки тому, що він надав модерній Німеччині ясну свідомість і вказав їй її покли- кання.

III. "ДЕМОКРАТІЯ В АМЕРИЦІ" — АЛЕКСІ ДЕ ТОКВІЛЬ (1835—1840)

Цей твір є вислідом відвідин Америки, що їх відбув молодий французький суддя А. де Токвіль. Представляючи демократію в Америці, автор у великій мірі уживає Америку тільки як претекст для того, щоб подати свої думки про демократію взагалі. "Демократія" охоплює дві частини, кожна по два томи. В першій автор застановляється над впливом демократії на інституції і **політичні звичаї американців**; в другій частині над впливом де- мократії на ідеї, почуття і **приватні звичаї амери- канців**. І як додаток "вплив, що мають демократич- ні ідеї і почуття на політичне суспільство взагалі".

У "Вступі" автор розглядає проблему **рівності обставин**, яка вдаряє в очі в США. Він стверджує, що всі великі події від хрестоносних походів до протестантизму, всі великі винаходи прийшли на користь рівності і на шкоду привілеїв народжен- ня. "Степенний розвиток рівності обставин є я- нщем провидіння, він має його найголовніші ри- сини, він є універсальний, тривалий, щодня він звіль-

*) Француз - автор на цьому місці не досім спра- ведливий. І визвольний змаг німецького народу проти Наполеона 1813—1814 рр. і Вартбургський з'їзд 1817 р. і т. д. зазнали на собі м. ін. і впливів Фіхте.

нюється зпід людської влади, всі події як і всі люди служать його розвитку”.

Вчорашнє **аристократичне** суспільство, яке було побудоване на нерівності й ієрархії, сьогодні мертве. На руїнах його здвигнулось **демократичне** суспільство, яке є здібне здобути людям добробут. Запровадивши стан рівності “нація в цілості буде менш блискуча, менш славна, може менш сильна, але більшість громадян буде в ній потішатись кращим добробутом, і нарід в ній покажеться мирним; не щоб він втратив надію бути кращим, але тому, що він уміє бути добрим”.

Правдивою ознакою демократії не є свобода, тільки **рівність**. Свобода це протиготує крайній рівності. Токвіль, що так любив свободу, і що умів безсторонньо представляти справи, не міг обійтись без того, щоб не показати **зла й небезпеки**, які загрожують зрівненням суспільствам — демократії.

Пристрасть рівності є багато сильніша в серці людини, ніж свободи. Без свободи народи терплять, але скоро при звичаються до рабства, тоді коли до рівності “вони мають пристрасть палку, ненаситну, вічну, незнищиму; вони хочуть рівності в свободі, але коли не можуть її досягнути, вони її хочуть ще й в рабстві”. З цієї вимагаючої й **ненаситної** пристрасті рівності випливає заразом велике зло: “люди ніколи не збудують рівності, яка б їм вистачала”. Соціальна рівність допроваджує до **політичної рівності**, яка виступає в формі суверенітету всіх, або абсолютної влади одного над всіма. **Суверенітет народу**, який практикується в Америці, не є абсолютною владою одного над всіма, а також не всіх, лише більшого числа, **більшості**; “поза більшістю в демократіях немає нічого тривогого”. Підстава цієї правної сили полягає на ідеї, що “більше світла і мудрости знаходиться у багатьох зібраних людей, ніж в одному”. Все влада більшості, яка часто перекидається в тиранію, становить в будучому велику загрозу для свободи і тому є мінусом демократії.

В демократії кожна людина шукає свої **ідеї**, **опінії**, віри в собі самому. Вона звертається тільки до “індивідуального змагу свого розуму”, а не до традиції, до своїх предків, чи до кращих людей свого часу. Тут ніщо не переходить границі інтелігенції кожного, все можна пояснити. “Через їхню подібність, в часах рівності, люди не вірять одні другим, але ця сама подібність зроджує безграничне довір'я до публичного осуду”. Цей стан носить загрозу, що люди згублять інтелектуальну незалежність і підкоряться волі більшості. І проти цього інтелектуального деспотизму демократії, Токвіль якнайрешучіше виступає.

Але не тільки ідеї, також **почуття**, в добі рівності, звертає кожна людина тільки до себе самого. Цей стан Токвіль називає **індивідуалізмом**, що зроджується з фальшивого осуду, з хибного духа, як також з отупіння серця. “Індивідуалізм це роздумане і спокійне почуття, яке відокремлює кожного громадянина від маси собі подібних і замикає його в крузі своєї родини та друзів...” Демократія розриває ланцюг, який в аристократичному стані пов'язував всіх громадян почавши від мужика до короля, і ставить “кожне кільце окремо”.

Тоді коли в аристократії кожний знав своїх предків, вірив у своїх нащадків, коли кожний був готовий “пожертвувати свої особисті приємності історіям, яких вже немає, або яких ще немає”, то демократія “не тільки допроваджує до того, що кожний забуває своїх предків, але вона йому закриває його нащадків і відділює від сучасників. Вона безперестанку провадить його до себе самого і загрожує, щоб він кінці замкнути вцілості в самоті свого власного серця”. Індивідуалізм, своєю обмеженістю бажань, знижує людську якість, він є злом політичним і соціальним, “**ржою суспільства**”.

Подвійним наслідком індивідуалізму, що сам є сином демократії — це **анархія** або **деспотизм**.

Відокремлені люди, вдержуються тільки владою, а як вона зникне, суспільство відразу перетворюється в “пісок” — рівних і разом собі чужих одиниць: стан — який називаємо **анархією**. “Прихід анархії народи бачуть і тому йому протиставляються, тоді коли до рабства, деспотизму їх можна втягнути, без того, щоб вони це бачили і помічали, шляхом довшим, більш таємничим і певнішим.” Втягненню демократичних людей на шлях деспотизму сприяють їхні ідеї, їхні почуття та ряд особливих та випадкових причин.

Демократичні суспільства основані на **єдиній і центральній** владі, яка виконується без посередництва і яка з цілою своєю силою спадає на одиниці. Між державою і одиницею немає ніяких посередніх ланок, ніяких “частинних суспільств”. В обличчя цієї великої влади, яка накладає на всіх ті самі закони, одиниця стає малою і лишається без оборони.

У віці рівності централізована держава, яка є над всіма громадянами, не викликає в нікого заздри, бо “кожний думає, що він відобразив своїм рівним всі привілеї”. У свою чергу центральна влада любить рівність, яка незвичайно улегшує її дію, любить одноманітність, яка їй заощаджує провірку безконечних деталей, якими вона мусіла б займатися. Часто демократичні народи ненавидять зберігачів центральної влади, але все люблять владу саму.

До особливих і випадкових причин деспотизму, Токвіль зачислює війну, революцію та розвиток промислу. “Всі вояки гонять центральну владу, а всі центральні гонять війну...” Революції рівності різко знищують всі посередні влади, що має за наслідок, що держава мусить перебрати все. Розвиток промислу створює нові класи: патронів і робітників, для яких держава є покликана упорядкувати відносини між ними.

Токвіль бореться проти централізації, що є, згідно з його поглядом, “невтральна й модерна маска рабства”, яка вбиває свободу. Він думає, що новий деспотизм, який прийде, буде “більш уміркований і він **принижуватиме** людей без того, щоб їх мучити”. Це буде скорше деспотизм опікуна, ніж тирана.

Щоб оминути всі ці зла демократії, Токвіль подає “ліки” — середники, які в стані зробити демократичну революцію корисною для людства. Найкращий і єдиний лік для побороення зла, що його спричинює рівність, це **свобода**. Який шлях

до неї? Індивідуалізм — причина всякої апатії — можна поборювати при допомозі **вільних інституцій**. Такими, автор "Демократії" вважає муніципальні й провінційні інституції, "локальні свободи". Про громаду він говорить з великим захопленням, бо в ній "лежить сила вільних народів". "Без комунальних інституцій, нація може мати вільний уряд, але вона не посідає духу свободи". Місцеві свободи постійно зближують людей між собою і штучно відтворюють ідеї і почуття цілком протилежні, як їх природньо творив вік рівності. Вони відтворюють **посередню** ланку, яка ставить опір суверенній владі.

Другим потрібним чинником для збереження свободи це **вільні товариства**. Їхнім завданням — об'єднувати певну категорію людей, для боротьби проти слабостей та перешкод життя.

В боротьбі проти деспотизму чи непорядкованості демократії велику роль грає релігія. Токвіль пише, що одне з головних його завдань "це працювати для того, щоб примирити ліберальний дух з духом релігії, нове суспільство з Церквою". Релігія запевнює звичаї, а без звичаїв немає свободи. Вона улегшує трудне функціонування демократії тим, що вона осягає моральні зв'язки, в той час коли закони можуть попустити політичну зв'язь. Релігія доповнює політику, але вона тільки тоді приносить велику користь, коли є **строго відокремлена від держави**, коли не вміщується безпосередньо до політичного уряду. Їй підлягають тільки душі, релігія допомагає свободі тим, що поборює в душі і в серці громадянина відштовхуючі нахили демократії: індивідуалізм, дрібна задрість, принижуючий добробут. Без допоміжної релігії, без заохочування духовності, без ідеї невмирущості душі не може творити ніякий законодавець.

На закінчення Токвіль щераз стверджує, що ціллю його твору було предствити "небезпеку, що її приносить рівність людській незалежності...". Але хоча ці небезпеки є величезні, їх можна подолати, коли нації цього захочуть. Бо "це залежить від них (націй), чи рівність допровадить їх до рабства, чи свободи, до світла чи варварства, до добробуту чи до злиднів".

Успіх "Демократії" був великий. Всі партії хотіли бачити в її авторі одного зі своїх. Сама тема осталася актуальною по сьогодні, а деякі уступи навіть далеко передбачуючі: "Сьогодні існують на землі два народи, які хоча виходять з різних точок, стремлять до тої самої цілі, це є росіяни і англо-американці. Обидва вирости в темряві й тоді, коли увага людей була звернена в іншу сторону, вони раптом вибилися на перше місце серед націй, і світ довідався майже одночасно про їхнє народження та потужність... Виглядає, що коли всі інші народи осягнули приблизно свої границі, що їм визначила природа, і не мають нічого іншого до діла, як зберігати, в той час вони є в рості. У Росії зі всіх націй старого Світу населення зростає найскорше... Щоб осягнути свою ціль, американець опирається на особистому інтересі, і лишає, щоб сила і розум людей розвивалися без того, щоб ними кермувати, росіянин зосереджує в одній людині всю силу суспільства —

один має за основний середник свободу, другий рабство. Їхні вихідні точки є різні, їхні шляхи є відмінні, проте виглядає, що кожний з них покликаний тайним призначенням Провидіння держати в своїх руках долю половини світу..."

А. Ж.

"МОЛОДЬ УКРАЇНИ" Ч. 1, Автсбург, березень 1952, орган Союзу Української Соціалістичної Молоді, циклостил, стор. 14.

Перед нами примірник офіціозу новотвору, про який небагато відомо нашій суспільності і тому вважаємо за вказане ним займатися. Як зовнішня форма так і рівень журналу є дуже характеристичні. Читаючи його, пригадуємо собі злощасні 1945-47 роки, коли то в Німеччині кишіло від всяких циклостилевих видань, та основною напрямкою яких була якнайрізкіша постава супроти своїх політичних противників та безперерічне очорнювання всього "що не наше". На щастя останні роки, здавалось, вилікували нашу суспільність від того роду "літератури" й виглядало, що ми переходимо до нового етапу, етапу здорового змагу різних думок, концепції, а не критики задля критики. Нажаль обговорюване нами видання доказує що іншого.

Вже в редакційній статті знаходимо багато цікавих заяв. Там є і мова про демократію, і заклик до боротьби проти всякого баламутства, і апеля до впертої праці над собою чи пророчтва про те, що в майбутності відновиться політична і господарська демократія в Українській Народній Республіці та врешті горда заява, в роді нового "месіанізму", про те що "наша генерація покликана здійснити задуми минулих поколінь української соціалістичної молоді".

На дальших сторінках вміщено матеріали, завданням яких є перекопати читача про традиційність соціалізму серед української молоді та нав'язує до писань "Молодої України" з 1901 р., закінчаючи їх передруком слів з останньої: "до смерті, до загину за вільну, єдину, нероздільну, соціалістичну Україну". Виглядає що все в порядку. І справді ми були б дійсно задоволені, якби справді нами наведені декларації лягли в основу праці членства СУСМ. Але нажалі дальше поміщені матеріали заставляють нас поважно сумніватися в тому і, навпаки, дають підстави побоюватися, що "на заході без змін" і що поза фразеологією в наших соціалістів нічого не змінилось. Бо й справді: як можна думати про них інакше, коли після заклик до правдомовності на першій сторінці журналу, ми на другій сторінці, де мова про традиції минулого, знаходимо **свідоме заховання правди** про український соціалізм у минулому, а то й свідоме ширення неправди. Бо як інакше можна назвати заяви про те, що Крути створила українська соціалістична молодь? Цю неправду навіть не дається редакції підсилити тим, що слова соціалістична в тому одному випадку написано з великої букви. Редакції бракує мужності запитати своїх попередників, **чому** українські соціалісти розігнали українську армію, чому виступали проти засад самостійності України на-

віль напередодні ІУ. Універсалу, а “духовий батько” соціалістів В. Винниченко й по ньому виступав проти тих засад. Отже для кого редакція кидає заклики до правдомовності, якщо вона сама їх не додержується?

Таке наставлення характеристичне для цілого журналу. Обговорюючи журнал СУМ-у “Авангард”, редакція дослівно не знаходить в ньому нічого позитивного, а навпаки, входить в дискусію на заявлену тему про бандерівство СУМ-у та про те, що в її проводі стоять старші віком люди. Форма того обговорення є така, що кожний вичуває в ній фальш і облуду. Бандерівскість СУМ-у засуджує автор обговорення К. Н. не тому, що вона шкідлива, як і всяка інша політична залежність, для виховної організації, але тому, що вона виступає проти небандерівських угруповань, а в тому числі й українських соціалістів. Це дуже своєрідна метода дискусії й розуміння ваги молодечої організації. Здається, що як би СУМ був прибудівкою нпр. соціалістичною, то тоді редакція проти нього не виступала б, а це напевно не принесло б СУМ-ові більшого хісна чим опікунство ОУНР. Дальше цікава мірка віку в пана К.Н. Він робить закиди, що п. Калинин (якому згідно з припущенням К.Н. “вже з 50 літ”) і п. Стецько є в проводі СУМ-у. Думаємо, що вік тої справи не вирішує, бо звичайно в центральних керівництвах молодечих організацій працюють старші віком члени. Але яке моральне право має п. К.Н. підносити ті закиди на адресу СУМ-у, якщо в статуті його СУСМ-у в параграфі 3. є сказано, що членом може бути українець (ка) у віці від 16—36 (словами тридцять шість) років. Отже це та чесність, про яку пише редакція? Так, це вона! Лише редакція забула додати що це спадщина В. Винниченка, який вчив про “чесність з собою”. Правда, що й це вільно прийняти СУСМ-ові, але тоді написати про це отверто і вияснити маленьку, як для українських соціалістів сенсацію, а саме те, що СУСМ визнає засади християнської моралі і відкидає всяку непрауду, обман і злочинство як засіб політичної боротьби. Бо якщо дійсно в СУСМ панують ті засади, що їх ми зачитували із параграфу 2. того статуту, то тоді ми ніяк з ними не можемо погодити дальших закидів К.Н. на адресу Д. Донцова. Бо, якщо ми навіть прийняли умовно закиди на адресу Д. Донцова за правдиві, про його співпрацю з Австрією за часів І. світ. війни, то тоді засада правдивості і чесності вимагала б від К.Н.

*) Джерелом цих вісток, відгребуваних нині нашими соціалістами, є московські більшовики В. Ленін і Л. Троцький. Занепокоєна створенням Союзу Визволення України в 1914 р., вся російська еміграція на чолі з ними відчула небезпеку й накинута відразу з скаженою лютю на цю установу й на її членів, між якими до осені 1914 р. був і Д. Донцов. Л. Троцький пише дня 11 травня 1915 р. з Парижу в листі до українця Л. Юркевича: “Я в своей заметке в “Голосе”, Ви в “Борьбе” сделали заявление о том, что Союз является агентурой австрийского генерального штаба...” Отже, як тоді соціалісти українці спільно з москалями йшли проти українських самостійників, так вони й тепер покликаються на ворожі наклепи, щоб скомпромітувати немилих собі людей.

— Прімітка Редакції

ствердити, що Д. Донцов, якщо в своєму житті був членом якоїсь політичної партії, то ніколи фашистської, бо такої, поскільки нам відомо, в Україні взагалі не було, але навпаки напередодні своєї праці в Союзі Визволення України Д. Донцов був членом соціал-демократичної партії і як такий виступав. Чи не погодження із іншими членами партії і вихід з неї уповноважило п. К.Н. називати Д. Донцова фашистом це справа інша, яку кесоціалістичною логікою важко розв'язати.*).

Взагалі на маргінесі появи згаданого журналу слід ствердити, що тоді, коли дія всіх без різниці політичних угруповань, ведена в обороні прав України в чужинецьких середовищах є конче потрібна, а в тому числі і дія СУСМ серед іншенациональних соціалістичних організацій, то наші внутрішні відносини вимагають конечно позбутися всякої внутрішньої распри й самопожирання, а зокрема такого, як це започаткували наші соціалісти. В них (маємо на увазі СУСМ) ще не знати, де кінчитися фразеологія призначена на внутрішньо-український ринок, а де починається власне “кредо”. Із наведеної публікації видно, що ці речі помішані і не устійнені. І тому СУСМ передчасно оцінювати як дійсно вияв “соціалістичної української молоді”. Ми були свідками, як в недавньому минулому на студентському форумі з'явилась група суспільного-гуманізму, що мала відвагу ясно і отверто заявити, що вона визнає основні істини соціалізму, оперті на марксистівській доктрині. Ця ясність позицій могла декому не подобатись, але вона говорить про пряомолінійність того середовища. І якщо та група не знайшла піддержки серед українського студентства і формально та фактично перестала існувати, то це знак, що серед української суспільності нема сприймливого ґрунту для соціалізму. Якщо ініціатори СУСМ думають про перемішання різних понять в їхньому статуті, та що самостійницька фразеологія в їх писаннях змінить наставлення української молоді до соціалізму — то вони помиляються. Майбутис це їм докаже.

М. П.

“МОЛОДА УКРАЇНА”, журнал української демократичної молоді, рік 2, число 2 (3), березень, 1952, Нью-Йорк — Торонто, стор. 32.

Якщо у когось із читачів, що проглядав цей журнал, могла б на перший погляд витворитися якась пов'язаність із подібним назвою журналом СУСМ, то цей погляд напевно він опрокине запізнавшись із змістом обговорюваного нами числа. Він, у відміню від нами обговорюваного журналу “Молодь України”, робить як цілість позитивне враження. Читаючи відчуваєте, що до нього дописують справді молоді люди, так як певні справи вони відчувають, розуміють чи стараються їх розв'язати. Своєю зовнішньою формою як і підбором тематики, журнал справляє симпатичне враження. Знаходимо в ньому різні статті і тому що їх авторами є різні особи, не можна перевести якоїсь одної оцінки, тим більше, що цілість статей не є пов'язана якоюсь одною спільною проблемою, а навпаки можна завважити певну механічність у їх пов'язанні.

Окреме місце в згаданому числі займає стаття, чи радше винятки з доповіді Маріяна Горгоги п. з. "Наші шляхи в майбутнє". Це єдина стаття, що її можна б зачислити до тих, що відзеркалюють шукання за духовим обличчям того середовища. Автор ідеалізує поняття демократії і бажав би зусиллями української молоді створити пригожу для життєвої дійсності концепцію, що впливала б із згаданої ідеї. Не сумніваємося з щирості намагання друга Горгоги і тому його стаття робить враження щирості та безпосередності. Чуттєві моменти вичуваються в його критиці недемократичних українських середовищ, а на адресу т. зв. української демократії він кидає гірке ствердження словами: "українська демократія не вспіла ще скристалізуватися ідеологічно, не є ще босвою наступальною силою". І справді, нашим т. зв. демократичним кругам слід взяти згадану думку до уваги і врешті дати відповідь на питання, що його настирливо ставить М. Горгога: "де кінчається в демократії сфера дискусій, а що слід уважати всім демократичним партіям за речі бездискусійні, в ім'я яких варто жити й умирати". Ми розуміємо ті слова друга Горгоги. Вихований в рядах українських націоналістичних організацій він сприйняв як самозрозумілі вимоги жити чи вмирати для української справи. Він безсумнівно своїм відчуттям націоналіст, хоч знаходиться в полоні пошукування за новим ідеалом... української демократії. Не хочемо пересуджувати кінця тих шукань, але ми переконані, що в особі друга М. Горгоги ми маємо доказ, що шукання, що їх започаткувало повоєнне покоління націоналістичної молоді, знаходять собі відгомін у всіх здорових елементах української молоді, незалежно від того чи вона себе декларує в тому чи іншому таборі й у їх висліді мусить зродитися нове покоління, що вийде на арену нашого суспільного життя із твердо скристалізованим світоглядом і з глибоко пережитими, а не накиненими істинами, що присвічуватимуть в його дальшому житті. Нашим бажанням, щоб той процес розростався в якнайширших кругах української молоді в тому числі й демократичної. Віримо, що праця друга М. Горгоги в середовищі ОДУМ знайде відповідний успіх.

Немов різкими протиставленнями до тієї статті є статті В. Дубняка і Юрія Мартинюка. Володимир Дубняк вважає, що "для молоді всюди дорогога" і береться за розпрацювання теми "Теорія державности та форми сьогоденних державних устроїв". Вже сам заголовок вказує на потребу основного панування елементарних засад як у ділянці державного права, так політичних наук взагалі. Нажаль у В. Дубняка виходить щось на взір агіткового матеріалу, обчисленого на випадкового слухача еміграційних таборів і як така разить на тлі інших статей. Поверховність тої статті можна завважити в тоні, яким автор пересуджує той чи інший погляд. В більшості оперує оклепанними термінами, що їх знаходимо на шпальтах пересічних газет чи журналів, а в додатку вважає за вказане подавати певні терміни в німецькій мові. В засаді та термінологія може бути без шкоди вживана і в українській мові, а з другої сторони автор виказує неконсеквентність, уникаючи наприклад подати в

тій чи іншій мові переклад того, що він розуміє під назвою (не знати чому написано з великої букви) народньої республіки. Цей приклад ми навели тому, що, якщо він був би пішов по тій лінії то напевно його застановило б і заставило б задуматись над тим чи вказаним є оперувати оклепанними термінами. Бо якраз сучасність виказує, як під різними термінами криються різні поняття і заставляють вглиблюватися в зміст, а не оперувати фразами. Бо кого переконує і який хосен з того, що автор твердить, що в Україні може бути лише форма народньої республіки? Чому? На якій основі доходить автор до того ствердження? І чи взагалі шануюча себе людина може так дефінітивно перерішувати що "може бути" або "не може" бути в ділянках, що в них рішення виносить найвищий орган суверенних націй.

Ще в гіршому світлі ставить себе автор, коли оперує поняттями диктатури на українському ґрунті. Якщо він бере за міру зовнішні терміни, то тоді не повинен називати диктатурою "влади ОУН Бандери", бо вона так себе ніколи не називала. Якщо бере під увагу фактичний стан справ в нашому минулому, то тоді ніяк він не може поминути ствердження, що в останньому етапі Директорії Головний Отаман Симон Петлюра фактично був диктатором в УНР.

Брак елементарних знань виказує автор (не хочемо посуджувати в конюктурності) коли пише про те, що до найвищого апогею дійшла демократизація влади в США, де і Президента і Парламент обирає народ. І знов доводиться ствердити, що, якщо трактувати ту проблему формально, то в США президента вибирають не виборці безпосередньо, але вибрані ними електори, а якщо брати фактичний стан, то автор хіба що не заперечить, що в Швейцарії примінено більш далекоїдуче демократичну методу правління державою чим ЗДПА. Цих кілька завваг виказують несерйозність опрацювання автором згаданой теми і тому чи не найкраще йому покористуватися апеллем, який він наприкінці статті спрямовує до інших. Одначе чи не найбільш небезпечними є для нас тенденції висловлені в статті Юрія Мартинюка в статті "Акліматизація чи збереження національного гетта". Вона ясно й недвозначно заперечує потребу існування окремішньої української спільноти на терені ЗДПА, доказуючи як то кожний індивідуально акліматизуючись в середовищі, що нас окружає, може не лише особисто знайти задоволення, але й причинитися для добра нашої спільноти. Здається що авторові невідомі з нашої історії факти, що потверджують висліди із переведення в життя його думок. Та це ж ті всі виходці з України в Суздаль і Москву, що йшли туди, бо там були кращі умови для їхньої праці... для свого народу. І так створили ми нашими вихідцями основи московській православної ієрархії, так ми підсилили московську науку, так ми віддавали наші кадри до чужого адміністраційного і військового апарату, залишаючи нашу вітчизну обезкровленою і ожебраченою від провідного елемента. І не важне що там часто діяв примус, а тут нас ніхто не переслідус. Тим гірше для нас! Утеча від свого середовища приведе неминуче до роз-

гromу нашої національної спільноти і то в такій прогресії, в якій зростатиме власне той вплив. Ми можемо стати добримися горожанами країни теперішнього перебування, але передумова до того є збереження своєї національної гідності й гордості. Ніхто не повірить в те, що національний ренегат може стати добрим горожанином якоїнебудь, своєї чи чужої держави. Ренегатство це епідемія, що не припинюється на одиниці чи на одному її прояві. Вона нищить її аж до часу поки її носій, одиниця чи група, не стануть вповні безпомічними паралітиками, погноєм для чужих. Грізним мementом є просякання в середовище ОДУМівської молоді федералістичних ідей, які не в теорії, але на практиці пережила українська нація. Думаємо, що супроти того, що виказала дійсність, дуже блідими виглядали читачам думки С. Гордієнка про федералізм.

Це основні думки, що їх ми знаходимо в тому журналі. Ми віримо, що та молодь буде йти далше по лінії шукань та кристалізації духового обличчя свого середовища. Якщо правильно ми зрозуміли інтенції деяких згадуваних нами авторів, то ми переконані, що в праці ОДУМ знайдеться цілий ряд елементів, в яких з ними може співпрацювати членство "Зарева". Безсумнівно що найбільшою загрозою для того будуть тихі опікуни ОДУМ, але якщо вона має стати дійсно молодечою організацією із завданнями що їх вона собі ставить, то вона мусить в своїй праці якнайдалше стояти осторонь від всяких опікунів.

М. П.

БОГОСЛОВ, Орган Т-ва Студентів - Богословів Української Православної Церкви. Кн. 1. Нью-Йорк 1951, стор. 90.

Справжнім досягненням треба уважати відновлення цього журналу на новому терені поселення. Редакція, як видно із змісту журналу, завдала собі неабиякого труду, щоб всебічно забезпечити себе співробітництвом найкращих фахових сил, що треба підкреслити — їй вповні вдалося. Але й технічні труднощі подолала редакція зразково, якщо брати під увагу циклостилєві можливості й те, що численні наукові статті ряснують не лише московськими й латинськими, але й грецькими цитатами.

Між багатим змістом знайдено так би мовити офіційної частини (Благословення ЙВРП Митрополита Полікарпа та Іоанна й звернення проф. Коваліва, редакційна стаття, некролог бл. пам. еп. Платона) порушені різні теми, що цікавлять нинішній український православний світ. Є тут і філософічно-релігійні теми (Ол. Воронін: Основи світогляду православної Церкви, Архiepіскопа Михаїла: До поняття добра і зла і походження їх на підставі св. Письма), й ідеологічно-догматичні (Проф. П. Поліський: Новий католицький догмат про Божу Матір, А.М.: Свято Успіння Богоматері на Україні, його ж: Народ, Церква й Духовна освіта, С. Кіндзерявий - Пастухів: Проблеми екуменічної ідеї в світлі головних православних догматів, Проф. П. Ковалів: Перспективи Української Церковної Єдності) і практичноінформативні (Про Високу Богословську Освіту Православних українців, про Т-во Студентів Богословів) і багата англomов-

на бібліографія. Ми зупинимо коротко нашу увагу на багатому відділі історичному, тим більше, що як не фахівці в справах Церкви не уважаємо себе компетентними забирати слово в справах скомплікованих часто навіть для експертів. Історичний відділ заступлений 4-ма причинами: Прот. С. Гаюк: Світильник землі волинської (Про Іова-Івана Желіза), проф. др. Дм. Чижевський: З історії староукраїнської гагіографії, проф. О. Оглоблин: До історії українського духовенства на Гетьманщині ХУІІІ ст., та Т. Міненко: Відновлення Української Православної Єієрархії в ХУІІ стол. Перша й остання з названих статей присвячені надзвичайно важливим подіям згл. особам з життя української православної Церкви — мають загально-популярний характер, хоч опрацьовані докладно й старанно.

Найцінніші статті в журналі це довідки проф. Дм. Чижевського й проф. О. Оглоблина.

Проф. Чижевський дає дуже цінний огляд і коментар до оповідання про св. Ісаакія з паралелями з святоотцівських оповідань. Саме ці паралелі можна було б поширити значно на основі коптської літератури (Aprophetegmata Patrum Aegyptiolum Життєпис Апа Шенуте, оповідання про Апа Веннорфа, гностичний твір Вірна Мудрість — Postis Sophia й ін.), але це лише піддержувало б й може в дечому поширило виводи автора.

Надзвичайно цікава стаття проф. О. Оглоблина кидає нове світло на життя українського православного духовенства на Лівобережжі. Досі було добре відомо, що не дивлячись на утиски й уніфікаційні тенденції московських властей, українське православ'є на Правобережжі зберегло в низах своє окреме обличчя (див. хоч би А. Свидницький: Люборацькі). На основі згаданої статті можна тепер це саме сказати й про Лівобережжя. Висновок з того, що Московщина зуніфікувала щоправда нашу Церкву зовнішню підпорядкувавши її під свою зверхність та русифікуючи її нещадно, проте не мала змоги аж до Револуції цих впливів забезпечити поширенням їх до найнижчих санів, себто тих священників, які мали найбільший вплив на населення, бо були з ним в постійному безпосередньому контакті. Це важливий факт у оцінці українського православ'я.

Редакції Богослова бажаємо й надалі багату успіхів.

М. А.

Євген Маланюк: ВЛАДА. Поезій книга шоста. Філадельфія 1951, стор. 76. В-во "Київ".

"Євген Маланюк. Досить зненавиджений, щоб перейти в історію літератури".
(О. ОЛЬЖИЧ: Два світовідчування.
Студентський Вісник. 1931. ч. 8-10 ст.10)

Найновіша збірка Є. Маланюка: Влада, наскрізь небуденне явище в нашій сучасній літературі. Кільканадцять років пролежала вона, поки дочекалася в незміненому, хіба що трохи здекомплетованому вигляді, дбайливо оформленого видання.

Шлях поетичного росту Є. Маланюка, що відзеркалюється в його попередніх збірках (Гербарій,

Стилет і Стилос, Земля й Залізо, Земна Мадонна, Перстень Полікрата — не згадуючи вибраних поезій) наскрізь подивугідний.

Обидві перші збірки поставили його відразу на перше місце в українській літературі на захід від Збруча й зробили його ворогом ч. 1 в очах офіційної советщини. Згадати хоч би В. Сосюри:

“Вирує в кожному краю;
Уже пливуть грозові тучі.
Шановний пане Маланюче,
Ми ще зустрінємось в бою!”

або М. Рильського:

“Нехай легко гикнеться
Пану Маланюкові...” й ін.

Кожна його дальша збірка означає велитенські кроки вперед і щодо мистецьких досягнень і щодо поглиблення тематики й щодо волево-духового напруження, що йшло впарі з відзискуванням рівноваги й себепевности — а ці останні властивості зокрема тяжко давалися колишньому воякові української армії, що ніяк не може переболіти втрати державности.

“Прогаяно сліпучу мить побідн.
Прогаяно. А мить така була.
І то не раз...” (Влада, стор. 73).

На фоні блідої й зопортунізованої нашої сучасности обговорювана нами збірка являється величним документом переваги духа, що вдивляючись у вічні істини — правду нації — нехтує і дрібною метушню докола модних гасел і підлими спробами зрадити світлий шлях визвольної боротьби задля срібняків. З цієї точки погляду Влада як і всі попередні збірки є визовом і ударом в лице українському міщанству й прихильникам різних — ізмів з їх малпунанням чужих правд або хованням голови в пісок перед бурєю недалекого майбутнього.

“Від затхлої цвинтарної брехні,
Від візантійства єзуїтських формул
Нестерпніш пріє історичний гній
Напередодні блискавом і шторму”.
(Влада, стор. 61.)

Цей вірш написаний в 1939 р. актуальний і сьогодні як і більшість творів Маланюка й висказаних ним правд. Ось напр.:

“Ми повертаємося знов
До ґрунту, до джерел, до корня” —
(Влада, стор. 7)

ствердження з вступного віршу, що мусить стати девізом всієї нашої молоді, якщо вона не хоче розгубити величньої спадщини ідейного багатства переданої нам минулим поколінням борців за рідну державність.

Десятиліття еміграційного животіння не всілі придусити споминів поета про Україну, визвольну боротьбу, рідну державу, Київ, степи...

О, як забудь Тебе, єдину в світі!
Твій зір мені ясніш за сонце світить

Твоя далека пісня, як хорал.

Моя весна, моя, моя земля! — (Влада, стор. 57)

Супроти цього чужина з усіми її чарами й красами — лишає поета байдужим:

“Ти не згасиш жаги і спраги
Росою пишної краси,
Ні ненависти, ні відваги

Ти серцеві не додаси,” (Влада, стор. 18)

Йому, колишньому воякові навіть пожив'я нагадує побоевище:

“Справді щось
Є в тиші нив від тиші боевиська,
Що ген за обрій рівно простяглось
В важких снопах подоланого війська.”

У вірші присвяченому О. Телізі (Аще забуду тебе, Іерусалиме) ім спільно

“...згадались київські каштани,
Бездонне небо і дніпровий спів”.

Ці спомини про Київ, що в ньому кілька літ пізніше О. Теліга знайшла свою “смерть, як найвищий вінок” закінчує картина повна віри:

Стіна ж стоїть камінням непорушним,
Роззоряне склепіння несучи
На варті там — крилаті серафими
Й Архистратиг, опертий на мечі.
(Влада, стор. 17)

Листопад у далекій чужині пригадує Маланюкові:

“Між пурпурових заграє зради —
Безкрай. Згадались мнимохить
Тамті, криваві листопади.
Як падали між ржавих трав
На чорну землю (— “добре сину”!),
Як вітер пестив і чесав
На мертвих головах чуприну.”

З цих кількох прикладів - споминів ясно: це не елегійний спомин, а життєдайний зв'язок з минувшиною; що зроджує майбутні героїчні дії:

“І все ввижається майбутнє
У сьайві війн, у гromі сурм,
Коли крізь дні, крізь мертві будні
Заграє пурпуровий штурм”

(Влада, стор. 20)

Тому він всім еством ненавидить і бичує міщанство — наше й західнього світу:

“Марите по барах, по каварнях
По дансінгах удаєте шал,
А над світом в випарах цвинтарних
Важко дише світова душа...
Мертві мислі. Найняті ідеї.
Юрби, що збігаються на жер,
Що в туман історії веде їм
По інерції тупий шофер.
Людський штамп. Ім'я з маленьких літер.
Марні числа. Числа без облич.
Чуєте? Гуде зловісний вітер,
В порожнечках павз лунає кліч.

(Влада, стор. 30—31)

Гострим зором бачить поет всі причини заломання і безсилля духово старого світу:

Бачиш — дискутують, метушаться
Під нестримним готиком склепінь,
Але з рук їм випадає праця,
Сатана нашіптує: загинь.

Так під блекіт і безглуздя джазу,
Солодко заламуючись вділ,
Поглинають пристрасть і відразу
Гекатомби вже бездушних тіл.

(Влада, стор. 31)

Всі ці мними "правди" й "півправди" вбогих людей без героїчного напруження, без водневого польоту — марні:

"І рушать, падають стіни
Й даремно туляться люди
До фатаморган пустині,
Зрадливих обрисів злуди!

(Влада, стор. 33)

У своїй молитві Є. Маланюк просить:

"Вчини мене бичем Твоїм,
Ударом, вистрілом, набоем,
Щоб залишивсь хоч чорний дим
Над неповторною добою.

Хай безсоромні очі їсть
Тих, що живуть без сліз і чести,
Хто скинув і любов і злість,
Бо не під силу було нести.
Хто все зітхав — заснуть, жтекти,
Сховатись за Мазепу й Крути,
Коли грозою йшли роки
Над полем рути і отрути.

Твоїм бичем мене вчини,
Щоб басаманувати душі,
Щоб захитати і знов зрушити
Смертельний чар дичавини!"

(Влада, стор. 59)

Ці сильні слова — це не фрази й Маланюк знає, що його за це чекає, але він бере на себе ту слизьку ненависть маленьких людей:

"Ні, вже не випрошу й не візьму —
Слізьми не окропляти шлях.
Я перейшов на темну схизму,
Братами виклятий монах."

(Влада, стор. 51)

Глибинне розуміння суті нашого ворога Москви притаманне поетові. У вірші Мономах читаємо:

"Ти не знав, яка мертва отрута
В цім чувашським слові "москва",
Бо інакше і хижо і люто
Продзвеніли б твої слова."

(Влада, стор. 35)

Москва з її деспотами все та ж сама:

"Чи панцерний Петро, чи бронзовий Микола —
Не збагнуть. Але в постаті хижій все те ж:
І татарського кесаря низьке чоло,
І дразлива усмішка, і суміш одеж."

(Влада, стор. 36)

"А схід

Просторами, причаївшись і зрадливо пантрує події,
Щоб крадучися, урвать і гієною знов утекти..."

Цього ворога переможе лиш сильний дух і безбошадна, непримирима боротьба:

"Уста затиснуті — горять,
Заціплені — скрегоцуть зуби,
Та в пурпуровім часі згуби
Рука не змучиться карать!" —

(Влада, стор. 48)

Правда, наслідки довголітнього поневолення не згинуть відразу. Це висловлює поет у сильному образі:

"І хоч рубати буде кат,
Гидку потвору вже на аміні,
Та довго ще живучий гад
Підскакуватиме шматками.

(Влада, стор. 60)

У візії вже ця хвилинка ввижається творцеві крицевих строф, коли:

"Вдарить, крикне і вибухне щастям
Хрестоносне палання меча."

І для тої хвилини поет хоче все своє життя скупчити, зібрати, поєднати в один момент — перед відходом у вічність:

"Наша юність — палка, наша юність — грозова,
Гураганна, гарматня, шрапнельна весна, —
Задудни нам походом і вибухни знову,
Динамітом нещадним пекучо-ясна!

Щоб крізь дим і вогонь, мимо скреготу смерти,
Мов по трупах років, перекрочить добу,
Щоб не зрадило серце, щоб віддих упертий
Ще останнім зусиллям вдихнув боротьбу

І прийняв її жар, як належну заплату,
Як заслужений дар від воскресних століть:
Нашу юність палку, нашу юність крилату
Нам ще раз пережити, обернуту в мить.

(Влада, стор. 66)

І саме тут ми приходимо до найвищих висот його світовідчужання, в якому поет перемагає смерть. У сні йому з'являється сл. п. В. Тютюнник, пригадуючи величній хвилини злетів і найстрашніших упадків, маршрут

"Повз Пашківці, що були незалежні
І виразно ворожі, і дурні,
І хитрі сліпотою самозгуби —
О, символе прокляття — Пашківці!"

(Влада, стор. 73)

Грізне мemento для тих, що нині в обличчі найважливіших і найвідповідальніших хвилин у житті нації вичаровують фатаморгани різних землячеств і виявляють свої партійні аспірації на основі походження з тої чи іншої частини єдиної України!

Але поезія Маланюка й так не призначена для цих підленьких і маленьких людей, що шукають хвилевої наживи, забуваючи за свої обов'язки:

"Що для нього ця готика духу,
Переможний, вогненний марш!
Ось він смокче азійську сивуху,
Обертаючи драми у фарс.

Тільки шлунок та слинява похить,
Автоматика вбогий ровій —
А над світом палає епоха
І даремно гукає на бій.

(Влада, стор. 30)

В цьому бою стояв у перших лініях завжди
Є. Маланюк поруч із сп. п. О. Ольжичем, О. Телі-
гою, Ю. Кленом, Л. Мосендзом і ін., воюючи і сти-
летом і стилосом. І цією своєю повноцінною по-
ставою поет здобув найвищих висот духовости,
бо для людини, що всі свої сили змагання й мислі
принесла на жертвовник нації

"... Її не ма

Ви розумієте — не має смерті."

(Влада, стор. 74)

Це найреальніша дійсність, що може існувати
у цьому тлінному світі, найвища істина, якої не
збагнуть ніколи ті, що їх манить блиск назверх
прикрашених підлостей і марностей, що не ба-
чать як

"... на обрії зростає корабель,
Що ним плывуть нещадні будівничі."

Обговорюючи духовий зміст збірки ми мусіли
багато цінних думок перейти задля браку місця і
тому гаряче дораджуємо всім членам ЗАРЕВА на-
бут цю збірку й уважно перестудіювати її. Вона
напевно цього варта!

На кінець ми хотіли б підкреслити заслугу М.
Мухіна в збереженні збірки. Бо це він передба-
чаючи різні евентуальності, зробив кілька копій
збірки, що зпоміж них одна стала базою для ви-
дання цієї збірки. Залишається лиш побажати ав-
торові збірки Влада, ще багато творчих літ для
добра нашої батьківщини.

М. А.

НОВИЙ КВАРТАЛЬНИК

(Державницька Думка 1 — 2 числа за 1951 р.)

Кожночасна поява нового видання на чужині
українською мовою повинна уважатись явищем
позитивним. І тому, коли появились перші числа
"Державницької Думки" — офіціозу українських
монархістів — то це видання треба лиш привітати
й побажати, щоб утрималось на поверхні життя.
Надзвичайно цінно, що гетьманці спромоглись в
Америці на своє періодичне видання.

І-ше число докладно обзнайомлює нас зі зав-
даннями які поставили перед собою редактори жур-
налу. А саме кварталник має служити "правдивій
інформації свого народу про причини (підкресл. Л.
В.) його бездержавности", "для людей неупередже-
них", які "безсторонньо зуміли б оцінити події остан-
ніх десятиліть". В передовій статі рівночасно за-
значено, що будуть намагатись поширювати (по-
пуляризувати — Л. В.) науку Липинського, що й
зразу ж позначується в його основній думці, мов-
ляв, "ми нація не поневолена — ми нація недерж-
авна".

Ставлячи це твердження в основу свого жур-
налу — редакція ступила на хибний шлях. Бо ж
ясно, що ми нація державна, але тимчасово поне-
волена. Це ясно з цілого пройденого шляху укр.
нації — навіть з творів В. Липинського, якого пост-
ать не менше шануємо за членів Гетьманського
Руху. Часами в творчості Липинського знаходимо
безпідставні твердження, які ніколи не можуть лег-
ти в основу української національної концепції
буття (пригадаймо його концепцію "соєдинення"
3-ох Русей). Отже не знати чому редакція в осно-
ву свого журналу не положила інших тверджень
В. Липинського, які вповні відповідають розвоєвим
тенденціям укр. нації.

І-ше число засадничо присвячене ідеологічним
проблемам гетьманської організації (М. Базілев-
ський: Гетьманський рух, його засади і мета ст. 14-
19). Там рівнож знаходимо згадку про проф. Д. До-
рошенко й виписки з неопублікованих листів В.
Липинського про патріотизм і шовінізм.

Над ідеологічною платформою гетьм. руху не
має чого зупинятись — вона нам відома. Це лиш
вдале зібране всіх її первнів. Натомість залишаєть-
ся неприємний смак по прочитанні статейки "Єван-
геліє українського народу" (ст. 7-9), яка своїм зміс-
том наскрізь дешевенька. З пошани до Липинсько-
го не повинна редакція ставити "Листи до Братів-
Хліборобів" — "поруч Євангелія" — бо таке зістав-
лення доволі смішне, а коли хочете то й примітив-
не. "Листи до Бр. Хл." — мають своє велитеське
значення в історії української політичної думки, й
помимо своїх недотагнень, кожна розумна люди-
на їх належно оцінить, але при чому ж тут паралел-
я з Євангелією. . .

Також доволі нещасливо випало порівняння п.
С. Л. між діяльністю В. Хмельницького і П. Скоро-
падського (С. Л. Історичні Паралелі 55 — 59). Є
події, які не підходять до паралелі, а до того ще
руками нефахових істориків. Бо пізніше знаходи-
мо такі комічно-смішні закиди в сторону Т. Шев-
ченка мовляв, що навіть він (Т. Шевченко — Л. В.)
не зумів оцінити діла Хмельницького. Або наївні
твердження, що Гетьман Виговський "ще потай за
життя Богдана мріяв про булаву" (ст. 51). . . Цікаво
звідкіля автор "паралелі" так добре поінформова-
ний про "таємні мрії" Виговського. . . , які у певній
мірі принижують його генія політичної дипломатії.

Коли ідеться про діло П. Скоропадського — то
соно рівнож не представлено б'єктивно (напр. фе-
дерація з білою Москвою, тощо). . . Саме на цих
від'ємних сторінках повага журналу значно тра-
тить, а шкода. . .

Друге число набагато живіше, більш різнома-
нітне. Побіч статей зв'язаних стисло з гетьманським
рухом — маємо цілий ряд різнородної тематики.

Микола Базілевський заторкнув в статі "Укра-
їнська молодь в світлі державницьких ідеалів"
(13-21) недостачі молоді — та дошукується коріня
цього лиха. Назагал праця нічого собі, коли б не
було тверджень про "кризу укр. еміграційної ро-
дини", "української визвольної ідеї" і т. п. "кризи",
що закінчується жалюгідною думкою, мовляв, "на-
ші організації молоді ведуть свою роботу ще й
сьогодні під поганською емблемою — тризубом без

хреста". . . Такі примітивні міркування зривають вартість цілої праці, а шкода, бо автор розписався аж на 8 сторінок. Не знати, чому "Д. Д." веде під сучасну пору якийсь чудернацький фронт "Проти Виговщини". Бо ось п. М. Гетьман своїм "авторитетним пером історика" пише: "Однак Виговський потоптав (піс. Л. В.) Богданову останню волю: вирвав (? — Л. В.) булаву з рук Юрія. . ." і т. д. ("Історія повторюється" ст. 36-41). "Однак, шановний авторе, історія України це не "гопак колом" (підзаголовок статті автора), а тому уболіваємо над історичними знаннями вп. автора який до потвердження своїх "аксіом" мусів аж навести цілі діалоги з "Крутіжа" Б. Лепкого. Гідне подиву. . .

Надзвичайно цінний являється підрозділ "документи" з коментарями проф. Оглобина, які кидають світло на індивідуальність ген. Скоропадського.

Рівнож цінні спогади Б. Гомзина про С. Черка-

сенка, Розділ "Критика і бібліографія" заповнює рецензія проф. Державина про "Осяги і хиби журналу Київ". Праця робить вражіння гейби писана під впливом особистих 'порахунків' з поетами та письменниками ("Київ" однак від цього не втрапить ані не "поправиться").

Не маємо змоги розглядати усі інші статті розміщені в двох числах — однак основна думка з усього прочитаного така: "Д. Д." може зробити поважним журналом тоді, коли позбудеться простенько-примітивної поламки, а головню компромітуючих оціноч писаних пером не істориків. Ці хиби не дозволяють ще сьогодні зачислити "Держ. Думку" — до найцінніших журналів на еміграції.

Однак віримо, що по деякому часі "Держ. Думка" дійсно відповість своїм завданням. Треба лиш доброї волі.

Л. В.

ФІНАНСОВИЙ ЗВІТ

КРАЄВОГО КЕРІВНИЦТВА СТИПЕНДІЙНОГО ФОНДУ ІМ. О. ОЛЬЖИЧА ЗА ЧАС ВІД 21.У.1951 ДО 30.УІ.1952 р.

Сальдо на день 21.У.1951 р.	\$112,08
Вплати членів - податковців	200,50
Одноразові пожертви	121,25
Зворот позичок	23,25
Разом прибутків	\$457,38

Видатки:	
Допомоги	\$265,00
Адміністраційні кошти	8,49
Позички на день 1.УІ.1952	55,00
Разом видатків	\$328,49

Касове сальдо на день 1.УІ.1952 \$128,89

В звіттовому часі Краєве Керівництво уділило допомоги з зібраних фондів таким особам:

1. М. Мухин —	Німеччина
2. В. Рождественський —	Німеччина
3. М. Мамус —	Німеччина
4. П. Дорожинський —	Німеччина
5. В. Квасницький —	Німеччина
6. В. Богач —	Німеччина
7. М. Микілович —	Німеччина
8. Ю. Бойко —	Німеччина
9. Л. Винницький —	Канада
10. М. Світуха —	Канада

Уділення згаданих допомог було можливе у висліді вplat, що їх Керівництво одержує від слідуючих членів податковців:

1. Є. Довгань	\$31,00
2. М. Антонович	27,00
3. Б. Ковальський	25,00
4. Д. Білак	11,00
5. Ю. Глушівський	10,00
6. М. Плавюк	10,00
7. Є. Мастикаш	10,00

8. Я. Кобилянський	9,00
9. М. Звоник	9,00
10. С. Кутний	7,00
11. К. Роговський	6,50
12. М. Калиновський	6,00
13. К. Баніт	5,50
14. Я. Шкляр	5,00
15. П. Гриневич	4,75
16. Е. Васишин	4,00
17. В. Будковський	3,00
18. М. Зайшлий	2,50
19. Т. Турченко	2,00
20. Б. Балицький	2,00
21. М. Роговська	2,00
22. І. Шпак	2,00
23. В. Захаркевич	1,75
24. Г. Крисоватий	1,25
25. І. Розвадівський	1,25
26. Н. Колодій	1,00
27. І. Сербин	1,00
Разом	\$200,50

Одноразові датки:

З академії О. Ольжича, Монреал	\$24,55
Г. Яремчук, Нью-Йорк	10,00
КУ МУН, Вінніпер	10,00
ОУК Монреал	10,00
В. Сірський з коляди і з весілля	67,00
Разом	\$121,55

Всім жертводавцям складаємо найширшу подяку за їхні пожертви. Окремо дякуємо Центральній Управі ОУК ім. О. Басараб в Канаді, за їхню пожертву в сумі \$25,00, що вона їх вислала на наше прохання безпосередньо 2-ом потребуючим студентам до Парижа. КУ МУН у Вінніперу дякуємо за матеріальну поміч на цілі Фонду та заклик до Відділів МУН в Канаді підтримати нашу працю. Монреал, дня 1. УІ. 1952 р.

Краєве Керівництво

З ДІЯЛЬНОСТІ ЗАРЕВА

Європа:

МЮНХЕН: 14 березня ц. р. відбулися річні загальні збори УСТ "Січ". Одноголосно вибрано нову управу в складі: голова: інж. О. Барецький, члени управи М. Березюк, В. Качмар, М. Микулович та В. Рождественський. Контрольна Комісія: голова П. Дорожинський, члени І. Жегуц та М. Мамус. Крім нормальних зайнять, в останньому часі зорганізовано при клітині відбиванкову дружину, що відіграла декілька переможних змагань з іншими українськими відбиванковими дружинами в Мюнхені.

ПАРИЖ: 25 травня ЗАРЕВО взяло, як і що року, участь у жалібних роковинах присвячених пам'яті Вождів. На могилі сл. п. С. В. Петлюри на цвинтарі Монпарнас між іншими вінками виділилася китиця квітів від ЗАРЕВА.

27 травня представники ЗАРЕВА взяли участь у похоронах Голови НТШ та КоДУС-у сл. п. проф. др. З. Кузелі. В особі покійного ЗАРЕВО втратило щирого опікуна. В.Й.П.

31 травня ц. р. відбувся похорон сл. п. ген.-полк. М. Омеляновича - Павленка, б. командира УНР та Начального Вождя УГА, що м. і. командував Військами Першого Зимового Походу. Від імені всього українського студентства прощав Покійного заст. провідника ЗАРЕВА інж. А. Жуківський.

В неділю 13. квітня ц. р. в Українській Православній Церкві в Парижі відбулось урочисте привітання Високопреосвященішого Владика Митрополита УАПЦ Полікарпа з нагоди 20-тиліття його хіротонії в Єпископи. Між численними представниками українських культурних та громадських установ, привітав Високопреосвященішого Владика й представник українського націоналістичного студентства зорганізованого в Зареві, Осип Зінкевич. В своїому привітанні він просив благословити ту українську молодь, яка бореться й змагається в сучасній поневоленій Україні й не має змоги прийти, щоб скласти свої побажання Високодостойному Ювілятові.

Америка:

НЮ-ЙОРК: 29 березня відбулись Загальні Збори Української Студентської Громади. Головою її вибрано члена Краєвого Проводу "ЗАРЕВА" — О. Шевченка.

4—6 липня відбувся 5-ий Конгрес американських українців, в якому взяло участь 780 делегатів від 574 організацій. Рівнож ЗАРЕВО в ЗДПА та поодинокі його клітини, що від кількох місяців є членами Українського Конгресового Комітету, вислали своїх делегатів (разом 9), а саме 2-ох від централі та по одному від Стипендійного Фонду ім. О. Ольжича, та клітин у Клівленді, Шикаго, Міннеаполіс-Ст. Пол, Рочестер, Філадельфії та Нью-Йорку. Група делегатів ЗАРЕВА була добре зорганізова-

на та здобула признання від членів інших делегацій. Тому представник ЗАРЕВА інж. І. Турянський був вибраний до Конгресової Ради, зложеної з 40 делегатів поодиноких організацій. Керманіч Стипендійного Фонду ім. О. Ольжича та голова Відділу ЦЕСУС-а в ЗДПА др. П. Стерчо вніс на Конгресі проєкт відповідної резолюції в справі допомоги студіючій молоді, що була включена в цілість резолюції Конгресу.

В тому ж часі відбуто Красву Конференцію ЗАРЕВА в організаційних справах. Вирішено залишити дотеперішню Управу та приступити до підготовки Краєвого З'їзду ЗАРЕВА в ЗДПА, що має відбутися в вересні місяці ц. р. в Філадельфії. До часу З'їзду агенди хворого Краєвого Провідника др. Б. Винара вестиме О. Шевченко з поміччю ексекутивного секретаря Д. Фурманця. Обговорено справу придбання нових передплатників журналу "Розбудова Держави". При цій нагоді учасники конференції зібрали між собою на пресовий фонд Розбудови Держави \$27.00.

ТРЕНТОН: В березні місяці тут засновано чергову станцію ЗАРЕВА в ЗДПА.

КЛІВЛЕНД: 8 березня ц. р. місцева клітина ЗАРЕВА УАТ ім. Гр. Орлика улаштувала зустріч із старшим громадянством. В програмі сходилин др. О. Наклович виголосив доповідь про можливість культурно-громадської праці. У висліді нарад заплановано створити Літературно-Мистецький Клуб та улаштувати Академічні Вечори.

29 березня відбулася Інавгурація Академічних Вечорів з доповіддю проф. В. Радзкевича на тему "Історична доля Карпатської України".

В квітні місяці полк. М. Қурах виголосив в рамках Академічних Вечорів доповідь на тему "Туркестан і наші засланці".

На третьому Академічному Вечорі, 17 травня, проф. М. Ждан виголосив доповідь на тему: "Геологічний профіль України".

31 травня програму 4-того Академічного Вечора заповнила доповідь др. І. Турка на тему "Іван Франко на тлі доби".

В червні місяці проф. Яремкевич виголосив доповідь на тему Сотворення Всесвіту. На час літніх ферій Академічні Вечори припинено.

В червні місяці влаштовано Святочну Академію в честь сл. п. О. Ольжича. Вступне слово виголосив др. О. Наклович. В мистецькій частині Ю. Олійник відіграв на піяні "Етюд" В. Косенка та першу частину "Сонати Д-моль" Бетовена, др. В. Боднар проспівав "Жита" Гнатишина та "Ой, Дніпре" Лисенка. З деклямаціями виступали Люба Боднар і Марта Бігун.

Канада:

МОНТРЕАЛ: 16 березня відбулася величава Шевченківська Академія улаштована всіма національними організаціями, що входять в склад КУК. Святочну доповідь виголосив секретар ЗАРЕВА, М. Плав'юк.

29 березня на сходинах станového студентського Т-ва УСОМ виголосив М. Плав'юк доповідь на тему "Життя та творчість В. Липинського".

24 травня на сходинах клітини ЗАРЕВА УАТ "Молода Громада" М. Антонович виголосив доповідь про Елементи української національної революції в українській поезії.

8 червня місцева клітина ЗАРЕВА разом з Філією УНО відзначила річницю смерті сл. п. О. Ольжича. Реферат виголосив М. Плав'юк. У виконанні програми брали участь І. Лебиль, М. Антонович, Е. Мاستикаш.

ТОРОНТО: 11 квітня секретар Центрального Проводу ЗАРЕВА М. Плав'юк відбув нараду з місцевим проводом та активом клітини ЗАРЕВА. Намічено плян діяльності клітини, обговорено її участь в КОПОМОТ та устійнено поробити заходи для урухомлення Стипендійного Фонду ім. О. Ольжича в Торонті.

ГАМІЛТОН: З огляду на мале число членів ЗАРЕВА в Гамілтон діє лише ініціативна група на чолі з А. Криворучком та М. Бучком. Дня 12 квітня М. Плав'юк відвідав Гамілтон та з членами Ініціативної Групи устійнено плян праці, зокрема справу придбання передплатників для журналу "Розбудова Держави".

ВІННІПЕГ: Секр. Центрального Проводу ЗАРЕВА М. Плав'юк взяв участь в Ювілейній Конференції УНО Канади та склав привіт від ЗАРЕВА Конференції Молодих Українських Націоналістів Канади. З Краєвою Управою МУН обговорено можливості співпраці двох націоналістичних організацій, зокрема устійнено взаємну співпрацю у видаванні "Голосу Молоді" та "Розбудови Держави".

З членами ініціативної групи у Вінніпегу обговорено можливості оснування клітини "ЗАРЕВО" у Вінніпегу. Друзі М. Семанич та М. Козій і П. Данилюк погодилися перебрати всі справи адміністрації журналу "Розбудова Держави".

З головою Централі Студентських Товариств Альфа-Омега, проф. Юзиком секретар ЦП "Зарево" обговорив справи зв'язані із поширенням діяльності українських студентських товариств на терені Канади та намічено участь членства ЗАРЕВА в тій праці.

НАДІСЛАНЕ ДО РЕДАКЦІЇ

- 1) **Самостійна Україна.** чч. 2—6. 1952
- 2) **Голос Молоді.** Весна 1952.
- 3) **З. Книш: Устрій ОУН (Порівняльна студія).** Вінніпег — Буенос Айрес 1952. Стор. 163.

- 4) **Фенікс.** Журнал молодих. Зошит 3. Мюнхен — Париж 1952. Стор. 64.
- 5) **В. І—с: Імперіалізм Московщини, Росії та Советського Союзу.** Торонто 1952.
- 6) **Watson Kirkconnell: Common English Loan Words in East European Languages.** Видання УВАН. Вінніпег 1952. Стор. 20.
- 7) **П. Филипович: Українська стихія в творчості Гоґоля.** Вид. УВАН. Вінніпег 1952. Стор. 31.
- 8) **Богослов.** Орган Т-ва Студ. Богословів Української Православної Церкви. Кн. 1. Нью Йорк 1951. Стор. 90.
- 9) **Молодь України.** Орган СУСМ ч. 1. Авґсбург, березень 1952.
- 10) **Є. Бачинський: Кілька рефлексій в справі порозуміння православля з католицизмом.** Женева 1951. Стор. 14.
- 11) **Вільне Слово.** Орган УСП. ч. 6. Червень 1952.
- 12) **Вільний Український Робітник.** Париж ч. 1. 1952
- 13) **Вісті.** Квартальний бюлетень ЦЕСУС-а. Париж — Чикаго. ч. 1. Січень - березень 1952. Стор. 29.
- 14) **В. Wijtenko: I accuse Stalin.** The order, 1952. Ст. 16.
- 15) **Науковий збірник І.** УВАН, Нью Йорк, 1952. Ст. 160.
- 16) **Myckaylo Drahomanow: A Symposium and Select Writings.** The Annuals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in U. S., vol. II., Spring 1952, New York. Стор. 225.

ЧИТАЙТЕ!**КОЛЬПОРТУЙТЕ!**

Необхідний для політичної освіти
популярний нарис

ЗИНОВІЯ КНИША

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ до кінця XVIII ст.

Сторін 204.

Ціна \$1.25

Книжка, яку повинен прочитати

кожний націоналіст:

УСТРІЙ**ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ**

Порівняльна студія.

Написав ЗИНОВІЙ КНИШ.

Сторін 163.

Ціна \$1.00

Обі книжки замовляти на адресу:

INDEPENDENT UKRAINE

Box 387

Winnipeg, Man.

Читайте!

Купуйте!

Передплачуйте!

ВИДАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
у Канаді
ЗА РР. 1949—1952.

- Дм. Дорошенко: Розвиток української науки під прапором Шевченка. Вінніпег, 1949. Ціна \$0.50.
- Л. Білецький: Віруючий Шевченко. Вінніпег, 1949. Ціна \$0.50.
- J. B. Rudnycky: Slavic and Baltic Universities in Exile. Вінніпег, 1949. Ціна \$0.50.
- Я. Барич: Сторінка з чесько-українських взаємин (Український Музей у Празі). Вінніпег, 1949. Ціна \$0.50.
- R. Smal-Stocky: The Origin of the Word "Rus' ". Winnipeg, 1949. Ціна \$0.50.
- Л. Білецький: Дмитро Дорошенко. Вінніпег, 1949. Ціна \$0.50.
- В. Чапленко: Мова "Слова о Полку Ігореві". Вінніпег, 1950. Ціна \$0.50.
- I. Мірчук: Das Daemonische bei den Russen und den Ukrainern. Augsburg, 1950. Ціна \$0.50.
- Л. Білецький: Омелян Огоновський. Вінніпег, 1950. Ціна \$0.60.
- Яр. Б. Рудницький: Slavistica Canadiana. Вінніпег, 1950. Ціна \$0.50.
- Geo. W. Simpson: The Names "Rus' ", "Russia", "Ukraine" and their Historical Background. Winnipeg, 1951. Ціна \$0.50.
- Митр. І. Огієнко: Українсько-російський словник початку 17-го віку. Вінніпег, 1951. Стор. 38. Ціна \$0.50.
- Яр. Б. Рудницький: Слово й назва "Україна". Вінніпег, 1951. Стор. 132. Ціна \$1.50.
- В. Ю. Кисілевський: Slavic Groups in Canada. Вінніпег, 1951. Стор. 32. Ціна \$0.50.
- Яр. Б. Рудницький: Канадійські місцеві назви українського походження. Вінніпег, 1951. Стор. 88. Ціна \$1.00.
- П. Филипович: Українська стихія в творчості Гоголя. Вінніпег, 1952. Стор. 28. Ціна \$0.50.
- W. Kirkconnel: Common English Loanwords in E. European Languages. Winnipeg, 1952. \$0.50.
- Яр. Б. Рудницький: Назви "Галичина" й "Волинь". Вінніпег, 1952. Стор. 32. Ціна \$0.50.
- Т. Шевченко: "Кобзар" за ред. Л. Білецького. 4 томи. Т. I. Вінніпег, 1952. Ціна всіх 4 томів в передплаті \$20.00.
- Ю. Шерех: Participium universale в слов'янських мовах (у друку).
- Ю. Шерех: Кость Михальчук (в друку).

Замовлення слати на адресу:

UVAN, P. O. Box 3597, Station B.,
Winnipeg, Man., Canada.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

місячник

ОРГАН ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДУМКИ

ВИХОДИТЬ 4-ий РІК У ШКАГО

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА \$ 3.00.

Замовляти:

"INDEPENDENT UKRAINE"
9421 Burnside Ave.,
Chicago 19, Ill. USA.

або

"INDEPENDENT UKRAINE"
P. O. Box 387, Winnipeg, Man.

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО

ТИЖНЕВИК В ПАРИЖІ,
У ФРАНЦІЇ, ІНФОРМУЄ
ПРО УКРАЇНСЬКЕ ЖИТТЯ
В ЄВРОПІ І ПРО ПОДІЇ НА
УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ.

ХОЧЕТЕ ЗНАТИ СКОРО, ЩО ДІЄТЬСЯ
В ЄВРОПІ, ЧИТАЙТЕ УКРАЇН-
СЬКЕ СЛОВО.

Замовлення в Канаді приймає:

"INDEPENDENT UKRAINE"
P. O. Box 387, Winnipeg, Man.

ЦІНА \$ 5.00 НА РІК.

Н О В А К Н И Ж К А

"Організація Українських
Націоналістів у другій
світовій війні"

ПОЯВИЛАСЯ ВЖЕ ДРУКОМ.
ЧИСЛЕННІ ФОТОГРАФІЇ.

ЦІНА \$ 1.00.

Замовлення приймає:

"INDEPENDENT UKRAINE"
P. O. Box 387, Winnipeg, Man.

ЧИТАЙТЕ й ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
квартальник

"ГОЛОС МОЛОДІ"

ОРГАН ОРГАНІЗАЦІЇ МОЛОДИХ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
в КАНАДІ.

ПЕРЕДПЛАТА НА РІК — \$ 1.00.

До Адміністрації
"ГОЛОСУ МОЛОДІ",
Вінніпег, Ман.

Висилаю річну передплату на "Голос
Молоді" в сумі \$ 1.00. Моя адреса:

Ім'я й прізвище

Адреса

Дата 1951.

Виповнити і переслати разом з перед-
платою на адресу:

YOUTH SPEAKS,
Box 3093,
Winnipeg, Man.